

มอง “สังคมชาวจีนภาคใต้ของไทย” ผ่านพระราชหัตถเลขา
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคราวเสด็จประพาส
แหลมมลายู ร.ศ. 109

Seeing “Chinese Society in Southern Thailand” through King
Chulalongkorn’s writing upon his royal visit to the Malay
Peninsula in Rattanakosin era 109

เจษฎา นิลสงวนเดชะ
Jessada Ninsa-nguandechea

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
ถนนวิภาวดี-รังสิต เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร 10400
School of Humanities and Applies Arts,
University of The Thai Chamber of commerce
E-mail: wo.ai.dami@hotmail.com

Received: Feb 22, 2018

Revised: Mar 29, 2018

Accepted: Apr 10, 2018

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษาภาพสะท้อนความเป็นสังคมชาวจีนผ่านตัวบทของพระราชหัตถเลขา โดยใช้ข้อมูลจากพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสแหลมมลายูคราว ร.ศ. 109 เป็นกรณีศึกษา ผลการศึกษาพบว่า จากพระราชหัตถเลขา สะท้อนให้เห็นภาพสังคมชาวจีน 5 ด้าน คือ 1) ด้านความเชื่อ ได้สะท้อนแนวคิดดั้งเดิมจากสังคมจีนมาสู่สังคมไทย โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องฮวงซุ้ยฝ่งศพ 2) ด้านการปกครอง ได้สะท้อนการมีบทบาททางการเมืองของชาวจีนในสังคมไทย 3) ด้านเศรษฐกิจ ได้สะท้อนการประกอบอาชีพที่ใช้แรงงานเพื่อการอยู่รอดจนถึงการมีอำนาจทางด้านเศรษฐกิจได้ควบคุมกิจการหลายอย่าง 4) ด้านประเพณี ได้สะท้อนประเพณีเก่าแก่ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในชุมชน และ 5) ด้านวิถีชีวิต ได้บอกเล่าถึงความเป็นอยู่ อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคนจีนได้อย่างชัดเจน ภาพของสังคมชาวจีนภาคใต้ผ่านพระ

ราชหัตถเลขาฉบับนี้ นับเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่ทำให้เห็นพลวัตของสังคมชาวจีนภาคใต้ที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน เอกลักษณ์เฉพาะตัวและการอยู่ร่วมกันที่ยังคงมีอิทธิพลมาสู่วิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน

คำสำคัญ : พระราชหัตถเลขา ชาวจีนภาคใต้ของไทย ภาพสะท้อนสังคม

Abstract

This article aims to study the reflection of Chinese society in Southern Thailand through the text of the Royal letter of King Chulalongkorn when his majesty visited the Malay Peninsula in Rattanakosin era 109. The results showed that the text of the letter reflects the images of Chinese society in five aspects 1) Beliefs, reflecting the traditional concept from Chinese society into Thai society, especially beliefs about the cemetery and the funeral 2) Politics and administration, reflecting the political role of the Chinese in Thailand 3) Economy, reflecting the occupations of the Chinese in Thailand from labor-oriented jobs to businesses that give them economic power 4) Tradition, reflecting old Chinese traditions that continue to be practiced in the community 5) Lifestyle, clearly depicting the unique well-being of Chinese society in Southern Thailand. The portrait of Southern Chinese society through this Royal letter reflected the dynamics of Chinese society with a long history and the unique combinations that continue to influence the lifestyle of the ethnic Chinese in Thailand today.

Keywords: Royal Writing; The Chinese in Southern Thailand; Social Reflection

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสแหลมมลายูหลายครา ได้แก่ รัตนโกสินทรศก 108 (พ.ศ. 2432) รัตนโกสินทรศก 109 (พ.ศ. 2433) รัตนโกสินทรศก 117 (พ.ศ. 2441) รัตนโกสินทรศก 120 (พ.ศ. 2444) โดยเหตุที่พระองค์ทรงเชี่ยวชาญทางอักษรศาสตร์ จึงทรงมีพระราชวินิจฉัยในการเสด็จประพาสเป็นพระราชหัตถเลขาจำนวนหลายฉบับ พระองค์ได้เสด็จประพาสหัวเมืองแหลมมลายูครั้งแรกเมื่อคราวเสด็จประพาสสิงคโปร์และชวา พ.ศ. 2413 (ร.ศ. 89) เมื่อครั้งเสด็จไปเมืองสิงคโปร์และประพาสเมืองสงขลา ต่อมาเสด็จไป

อินเดีย พ.ศ. 2414 (ร.ศ. 90) ขากลับได้เสด็จประพาสหัวทะเลฝ่ายตะวันตก เมืองภูเก็ต เมืองพังงา เมืองไทรบุรี แล้วเสด็จทางสถลมารคจากเมืองไทรบุรี ข้ามแหลมมลายูมาลงเรือพระที่นั่งที่เมืองสงขลา กลับมากรุงเทพฯ (Chula Unisearch, 2007) ซึ่งในการเสด็จประพาสต่างประเทศแต่ละครั้งนั้น บางครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ทอดพระเนตรไว้เป็นหลักฐาน โดยทรงบันทึกเป็น 3 แบบ คือ 1. แบบจดหมายเหตุรายวัน 2. แบบพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ 3. แบบพระราชหัตถเลขาแจ้งข่าวมายังผู้รักษาพระนคร (Paladisai, S., 1997) ซึ่งในคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109 (พ.ศ. 2433) มีหนังสือเกี่ยวกับเรื่องเสด็จประพาส ดังนี้ 1. จดหมายเหตุทางราชการ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงพระนิพนธ์ 2. พระราชหัตถเลขา มีพระราชทานมายังกรรมการผู้รักษาพระนคร 3. จดหมายเหตุรายวัน ระยะทางเสด็จประพาส มีได้พระราชทานถึงผู้ใด

การเสด็จประพาสครั้งนี้ พระองค์เสด็จจากกรุงเทพมหานครโดยเรือพระที่นั่งสุริยมณฑล วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2433 และโปรดให้เรือพระที่นั่งอุบลบุรพาติไปคอยรับอยู่เมืองระนอง เส้นทางเสด็จเริ่มจากสมุทรปราการ - ชุมพร - กระบุรี - ระนอง - ตะกั่วป่า - ภูเก็ต - ตะกั่วทุ่ง - พังงา - ตรัง - เกาะตรูเตา (แขวงเมืองไทรบุรี) - เกาะลังกาวิ - เกาะปินัง - มะละกา - สิงคโปร์ - ปาหัง - ตรังกานุ - กลันตัน - สงขลา - หมู่เกาะช่องอ่าวทอง - เกาะสมุย - เกาะพัง - ชุมพร - สามร้อยยอด - ปากน้ำ - กรุงเทพฯ พระองค์เสด็จกลับถึงกรุงเทพมหานครในวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2433 โดยมีกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ อธิบดีกรมธรรมการ กรมหลวงเทเวศร์วัชรการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ เป็นผู้ตามเสด็จด้วย แต่เสด็จไปที่หลังไปเข้ากระบวนเสด็จที่เมืองปินัง

การเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109 ครั้งนี้ถือเป็นผลงานพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วบันทึกการเสด็จประพาสผ่านจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศ โดยมีจุดหมายปลายทางที่ต่างประเทศอันเป็นประเทศใกล้เคียง พระองค์ได้เสด็จผ่านหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคใต้ของสยาม เหตุที่เสด็จประพาสคราวนี้ เพื่อตรวจตราราชการแผ่นดิน โดยพระองค์ทรงเลือกเสด็จพระราชดำเนินอย่างไม่เป็นทางการ ในขณะที่เสด็จประพาสเมืองต่าง ๆ เช่น ระนอง พังงา ภูเก็ต ตรัง ฯลฯ พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์จดหมายเหตุรายวัน ในรูปแบบพระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109 ฉบับนี้ พระองค์ทรงบันทึกเรื่องราวของปรากฏการณ์ทางสังคมของชาวจีนภาคใต้หลากหลายพื้นที่ ทั้งยังทรงบันทึกเรื่องราวที่มีเนื้อหาทางวัฒนธรรมของชาวจีนภาคใต้ไว้หลายด้าน ซึ่งพระราชหัตถเลขาฉบับนี้มีเรื่องราวเกี่ยวกับชาวจีนมากกว่าฉบับอื่น จึงถือเป็นเอกสารที่มีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์ สภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การคมนาคม และอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเลือกที่จะศึกษา

พระราชหัตถเลขาคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109 ในครั้งนี้ เพื่อศึกษาสภาพสังคมชาวจีนภาคใต้ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงภาพความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีคุณค่าในวงการวิชาการเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ผลของการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนภาคใต้ด้านต่าง ๆ ในสังคมไทยได้มากขึ้น

1. ยุคเริ่มต้นของการเข้ามาของชาวจีนในภาคใต้

ดินแดนภาคใต้ของไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 7 หัวเมือง หรือที่เรียกกันมาแต่เดิมว่า “หัวเมืองแขกทั้ง 7” ประกอบด้วยเมืองปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง ะแงะ สายบุรี และรามัน เมืองเหล่านี้เดิมเป็นของปัตตานี แต่เพียงอาณาจักรเดียว และเป็นเมืองขึ้นที่ส่งบรรณาการให้ไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปัตตานีจึงถูกแบ่งเป็น 7 หัวเมือง แต่ละเมืองมีเจ้าเมืองปกครองเป็นอิสระแยกจากกัน และต่างมีอำนาจในการปกครองภายในเมืองของตนใน ทุก ๆ ด้านอย่างเต็มที่ เพียงแต่อยู่ภายใต้พันธะการควบคุมบางประการของกรุงเทพฯ โดยผ่านการดูแลของสงขลาซึ่งเป็นเมืองเอกทางใต้ของไทยอีกชั้นหนึ่ง เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น นอกจากหัวเมืองทั้ง 7 แล้วไทยมีเมืองขึ้นในแหลมมลายูอีก 4 เมืองด้วยกัน คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และเปรัก หัวเมืองเหล่านี้ไทยปกครองในลักษณะคล้ายหัวเมืองทั้ง 7 คือ หัวเมืองเหล่านี้มีข้อผูกพันที่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการต้นไม้เงินทองมาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ 3 ปีครั้ง ส่งกำลังทหารและเสบียงสัมภาระมาช่วยในยามสงคราม เจ้าผู้ครองหรือสุลต่านจำต้องได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลไทย (Gothamasan, P., 1976) เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกวิธีการปกครองบ้านเมืองแบบจตุสดมภ์ หรือแบบเวียง วัง คลัง นา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา จัดการปกครองเป็นแบบ 12 กระทรวงแบบตะวันตก มีกระทรวงมหาดไทย ปกครองบริหารหัวเมืองในลักษณะการแบ่งอำนาจ แต่เจ้าเมืองจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง พระองค์ทรงโปรดฯ ให้จัดแบ่งเป็น 4 มณฑล ได้แก่ 1. มณฑลภูเก็ต จัดตั้งในปี พ.ศ. 2437 2. มณฑลชุมพร จัดตั้งในปี พ.ศ. 2439 3. มณฑลนครศรีธรรมราช จัดตั้งในปี พ.ศ. 2439 และ 4. มณฑลไทรบุรี จัดตั้งในปี พ.ศ. 2440 มณฑลนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยเมือง 10 เมือง คือ เมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา รวมทั้งหัวเมืองทั้ง 7 ได้แก่ ปัตตานี ยะหริ่ง สายบุรี หนองจิก ยะลา รามันและะแงะ

สภาพสังคมภาคใต้ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน สวนผลไม้ และยังมีการทำประมงบริเวณสองคาบสมุทรชายฝั่งทะเล ทั้งทางตะวันออกด้านอ่าวไทยและทางตะวันตกด้านทะเลอันดามัน ประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่นในบริเวณที่ราบชายฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ ดินแดนภาคใต้ของไทยเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ อาทิ ชาวมลายูมุสลิม ชาวไทยพุทธ ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวเล ชาวเผ่าชาวกูลาฯ คนไทยในภาคใต้ตอนบนเป็นคนไทยพุทธ ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ คนไทยในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมใช้ภาษาพื้นเมืองเรียกว่าภาษายาวี แต่พวกเขาสามารถพูดภาษาไทยได้ ส่วนบริเวณชายฝั่งและเกาะบางเกาะของภาคใต้ทางด้านทะเลอันดามันยังมีชาวพื้นเมืองที่เรียกว่า “ชาวเล” นอกจากนั้นยังมีกลุ่ม “ชาวกู” ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นิกริต (nigrito) อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ๆ กระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งภาคใต้ในบริเวณแหลมมลายูสมัยโบราณนั้น เดิมยังเป็นป่า ไม่มีการตั้งบ้านเรือน มีชาวพื้นเมืองดั้งเดิมที่เป็นชาวปาอาศัยอยู่ 4 กลุ่ม คือ 1.พวกกายักซี กลุ่มชนพวกนี้มีผิวดำ ตาโปนขาว ผมหยิก ร่างกายสูง ใบหน้าบาน มีฟันแหลม ชอบกินเนื้อสัตว์และเนื้อคนเป็นอาหาร มีนิสัยดุร้าย บางแห่งเรียกพวกนี้ว่า “ดยัค” 2.พวกชาวกู กลุ่มชนพวกนี้มีผมหยิก ผิวดำ ตาโปนขาว ริมฝีปากหนา นิสัยไม่ดุร้าย 3.พวกเขมร ลักษณะทางกายคล้ายกับพวกชาวกู แต่ต่างกันในเรื่องถิ่นที่อยู่อาศัย โดยพวกเขมร จะชอบอาศัยอยู่บนภูเขาสูง ๆ ส่วนชาวกู จะชอบอาศัยอยู่บริเวณป่าที่ราบเชิงเขา และ 4.พวกโอรังละอูต หรือ พวกชาวน้ำ หรือชาวเล อาศัยอยู่ตามเกาะและชายทะเล มีเรือเป็นพาหนะ เร่ร่อนอยู่ไม่เป็นที่ (Bunrit, S., 2007)

ต่อมาเมื่อชาวจีนได้เดินทางเข้ามาค้าขายและมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ทางภาคใต้ ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตทางวัฒนธรรมรูปแบบจีนจึงเกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ในที่สุดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในบริบทที่สำคัญของสังคมไทย ในการเดินทางเข้ามายังดินแดนภาคใต้ของชาวจีน ผู้เขียนตั้งคำถามขึ้นว่า ชาวจีนเหล่านั้นเดินทางเข้ามาในภาคใต้ตั้งแต่เมื่อไร ซึ่งจากการศึกษาหลักฐานเอกสารเกี่ยวกับการเดินทางของชาวจีน พบว่า ชาวไทยและชาวจีนได้มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์แล้ว ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ได้เขียนถึงยุคโบราณประวัติ ของอาณาจักรไทยมุง สมัยนครปา (ก่อนพุทธศักราช 4500 ปี ถึงพุทธศักราช 205) ความว่า

...ชาติไทยได้ตั้งหลักฐานมั่นคงอยู่แล้วในระหว่าง
ลุ่มน้ำเหลือง (黄河) กับลุ่มน้ำยังจื่อ (扬子
江) ในชั้นแรกทีเดียว ไทยจะมีชาติภูมิอยู่

ตรงไหนนั้นไม่มีทางทราบได้ชัด แต่อาจกล่าวได้กว้าง ๆ ว่ามีแหล่งเดิมอยู่ในบริเวณภูเขาอัลไตอันเป็นบ่อเกิดของพวกมองโกล (蒙古人) ด้วยกันเท่านั้น ภายหลังจึงแยกลงมาทางใต้ มาตั้งภูมิลำเนาใหญ่โตขึ้นในลุ่มน้ำเหลือง ขณะที่จีนแยกไปเรียรายอยู่ตามชายทะเลสาบคัลเปียนทางด้านตะวันตก พร้อมกับพวกตาด (韃靼人) ซึ่งเที่ยวไปมาอยู่แถวทะเลทรายซาโม หรือโกปี (戈壁沙漠) ใกล้ ๆ กับบ้านเกิดนั่นเอง พวกไทยได้ช่วยภูมิเป็นอุปัชฌาย์ว่าบริบูรณ์ดีกว่าพวกอื่น ๆ จึงเจริญก้าวหน้ากว่าบรรดาสายมองโกลด้วยกัน เมื่อไทยมาตั้งอยู่ในลุ่มน้ำเหลืองนั้นประมาณอย่างน้อยที่สุดราว 6,000 ปีมาแล้ว ทั้งนี้เพราะในขณะที่พวกจีนเข้ามาสู่ลุ่มน้ำเหลืองเมื่อประมาณ 5,000 ปีมาแล้วนั้น ปรากฏว่าชาติไทยได้เป็นเจ้าของท้องที่อยู่แล้ว ทั้งมีความเจริญรุ่งเรืองแล้วด้วย อาณาจักรในยุคดึกดำบรรพ์นี้ ตั้งแยกกันอยู่เป็นเนื้อใต้ 2 นคร นครเหนืออยู่ราวต้นแม่น้ำเหลือง มีนามว่า “ลุง” (西戎国) นครใต้อยู่ตรงภาคเหนือของมณฑลเสฉวนทุกวันนี้มีนามว่า “ปา” (巴国) และเป็นราชธานีใหญ่ของอาณาจักรไทย ส่วนชื่อชาติไทยในยุคนั้นยังเรียกกันว่า “อ้ายลาว” หรือ “มุง” ... (Kanchanakkhaphan, S., 1928)

หากแต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ทั้งของไทยและจีนได้มีการบันทึกว่า ชาติทั้งสองได้มีการติดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งที่ชาวไทยยังมีถิ่นฐานอยู่ทางบริเวณตอนใต้ของประเทศจีน คือ อย่างน้อยที่สุดนับตั้งแต่สมัยนางเจ้า (南诏) ประมาณปี พ.ศ. 1200 เป็นต้นมา (National Research Council of Thailand, 1972) ส่วนบริเวณดินแดนแถบมลายู ราว พ.ศ. 700 เป็นต้นมา ปรากฏแผนที่และบันทึกการเดินทางของชาวจีนว่ามีรัฐต่าง ๆ เกิดขึ้นหลายแห่งบนคาบสมุทรมลายู โดยอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรฟูนัน (扶南) ได้แก่ พันพัน (盤盤國) ตามพรลิงค์ (单马令国) และลังกาสุกะหรือลียงซา (狼牙脩) (Hatta ,K., 2014) จากหลักฐานบันทึกเก่าของจีนก็สามารถสืบค้นได้ว่า ดินแดนทางภาคใต้ของไทยสมัยตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ 7 มีอาณาจักรโบราณ ชื่อว่า “ตามพรลิงค์”

ภายหลังได้กลายเป็น อาณาจักรนครศรีธรรมราช ซึ่งมีบันทึกในตำราเอกสารฉบับภาษาจีน คำว่า “ตานหม่าลิงกั๋ว” (单马令国) 汪大渊 (汪大渊) นักจดหมายเหตุจีนได้เขียนไว้ในตำราเตาอี้จื่อ 《岛夷志》 เมื่อปี พ.ศ. 1769 ระบุว่า เป็นชื่อของอาณาจักรตามพรลิงค์ ยังได้บันทึกว่าอาณาจักรตามพรลิงค์ได้ส่งทูตไปติดต่อสัมพันธ์มาตั้งแต่ครั้งกับจีนเมื่อปี พ.ศ. 1544 โดยทางจีนเรียกอาณาจักรตามพรลิงค์ว่า “ตานเหมยหลิว” (丹眉流) ในอรรถาธิบายจุฬานจื่อ 《诸蕃志校注》 ได้อธิบายไว้ว่า “ตานหม่าลิง” กับ “ตานเหมยหลิว” เป็นชื่อเดียวกัน หมายถึง อาณาจักรตามพรลิงค์ (Su, J., 1981) นอกจากนั้นยังมีหลักฐานเอกสารจีนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมาระบุว่าลังกาสุกะเป็นอาณาจักรมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 ต่อเนื่องมาถึงศตวรรษที่ 11 ลังกาสูกะเริ่มส่งทูตและติดต่อค้าขายกับจีน และมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการค้าบนคาบสมุทรมลายู โดยเฉพาะเมื่อนักเดินทางผ่านจากปลายแหลมญวนตรงมายังดินแดนลังกาสุกะ ลังกาสูกะในสมัยนั้นไม่ต่างกับรัฐเพื่อนบ้านทางเหนือ คือเป็นที่มั่นของพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 (Teeuw and Wyatt, 1970)

จดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์เหลียง 《梁書》 ได้กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองและวิถีชีวิตของชาวลังกาสุกะได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องการประดับร่างกายของพระราชาและข้าราชการชั้นสูง ที่ระบุว่าประดับร่างกายด้วยเครื่องทองและอัญมณี เรื่องราวดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าและเศรษฐกิจของอาณาจักรลังกาสุกะได้ในระดับหนึ่ง ความว่า

“อาณาจักรลังกาสุกะ อยู่ในบริเวณทะเลใต้ ดินแดนมีความกว้างและความยาว หากเดินเท้าจากทิศตะวันออกไปถึงตะวันตกก็จะใช้เวลา 30 วัน และหากเดินเท้าจากทิศใต้ไปจรดทิศเหนือใช้เวลาเดินทางกว่า 20 วัน ห่างจากเมืองท่ากวางตุ้ง 24,000 ลี้ ประชาชนทั้งชายหญิงเปลือยร่างกายส่วนบน ไว้ผมยาวและสวมเสื้อแขนกุดทำด้วยผ้ากัมมัน ทอดด้วยฝ้ายกิเป พระราชาและขุนนางใส่ผ้าพาดไหล่ทั้งสองข้าง ทั้งพระราชาและขุนนางต่างก็คาดเข็มขัดเชือกทอง และสวมต่างหูทอง สตรีแต่งกายด้วยผ้าห่มสไบเฉียง ที่คอประดับสร้อยหยกและพลอย กำแพงเมืองก่อด้วยอิฐ มีพลับพลาที่ประทับ เมื่อพระราชาเสด็จออกจากพระราชวังจะทรงช้าง ขบวนแห่จะมีกลอง

และธำรงหน้าขบวน มีฉัตรสีขาวกัน มีทหาร
อารักขา”

(狼牙修國，在南海中。其界東西三十日行，南北二十日行，去廣州二萬四千里。其俗男女皆袒而被發，以吉貝為幹縵。其王及貴臣乃加雲霞布覆胛，以金繩為絡帶，金鐙貫耳。女子則被布，以璚珞繞身。其國累碁為城，重門樓閣。王出乘象，有幡毼旗鼓，單白蓋，兵衛甚設。) (Yao, S., 1973)

ชาวจีนยังรู้จักบริเวณคาบสมุทรมลายูจากเส้นทางการค้ามาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มทางประวัติศาสตร์ จากหลักฐานบันทึกเก่าของไทย ก็มีบันทึกไว้ว่า บริเวณแหลมมลายูเป็นแห่งแรกของสยามที่พ่อค้าชาวจีนและชาวต่างชาติประเทศอื่น ๆ เข้ามาค้าขายกันมาก ทุก ๆ ปีจะมีขบวนเรือสำเภาจากประเทศจีนมาแวะจอดที่ท่าเรือ และตั้งถิ่นฐานอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู ดังข้อความที่ว่า “According to old Thai Records, the Malay Peninsula was the first part of Siam to which Chinese and other foreign traders were attracted. Every year a fleet of junks from China called at the various ports and settlements on the east side of the peninsula.” (W.A.Graham,1924:92) ข้อมูลสอดคล้องกับข้อความในหนังสือสังคมจีนในประเทศไทยที่แปลโดยสิริหัวและคณะ (根据暹罗古籍记载，暹罗领土中最先吸引中外商人来贸易的就是马来半岛。那时每年都有中国帆船队到马来半岛东部各口岸访问和定居。) (Shi, J., Xu, H., 2010) จากข้อความนี้ทำให้ทราบว่า บริเวณทางฝั่งทะเลด้านตะวันออกของแหลมมลายูนั้นมีชาวจีนเข้ามาทำการค้าขาย โดยเฉพาะอาณาจักรตามพรลิงก์และลังกาสุกะนั้น เป็นอาณาจักรยุคแรกสุดบนคาบสมุทรมลายู ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 มละกายังเป็นศูนย์กลางการค้าทางเรือที่สำคัญ ทำให้ชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในบริเวณปลายแหลมมลายูและบริเวณทั้งสองฟากของช่องแคบมะละกา ซึ่งเป็นดินแดนของชาวมลายู รวมถึงสิงคโปร์ และเกาะปีนังของประเทศมาเลเซีย

ในสมัยอยุธยาก็มีพวกพ่อค้าจีนมาตั้งถิ่นฐานในภาคใต้ของประเทศไทย บริเวณจังหวัดปัตตานีและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน การอพยพของชาวฮกเกี้ยนจากประเทศจีนสู่ประเทศไทย ในสมัยแรก ๆ ของการอพยพนั้น ชาวฮกเกี้ยนจะเดินทางโดยเรือสำเภาที่เรียกว่า “แซ่เถ่าจื้ง” (เรือสำเภาหัว

เขียว) จากท่าเรือแอ่หมิงผ่านมณฑลกว๋างตุ้ง และเกาะไหหลำมาทางประเทศเวียดนามเข้าสู่ลาวไทย ชาวฮกเกี้ยนส่วนหนึ่งขึ้นฝั่งที่นี้ (กรุงเทพฯ) และลงหลักปักฐานบริเวณหัวเมืองชายทะเลตั้งแต่ภาคตะวันออกของไทย เช่น ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี เลยไปถึงฉะเชิงเทราและแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ขณะที่บางส่วนก็ล่องเลียบฝั่งทะเลด้านตะวันออกของคาบสมุทรมาลายูไปค้าขายกับภาคใต้ของไทย (Sevikul, P., 2005) ชาวจีนฮกเกี้ยนกลุ่มนี้มีความชำนาญด้านการเดินเรือ และการต่อเรือ ส่วนการค้าที่ปัตตานีนั้นว่าอยู่ในเกณฑ์ดีพอใช้ ที่ปัตตานีไม่มีการผลิตสินค้าขึ้นเอง ของทุกอย่างนำมาจากที่อื่นทั้งสิ้น เนื่องจากที่ตั้งกล่าวอยู่ในทำเลดีจึงมีเรือแวะจอดและไปมาจากเมืองท่าต่าง ๆ อยู่เป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้จึงมีสินค้าเป็นจำนวนมากหลั่งไหลเข้ามาที่มากที่สุดได้แก่ เครื่องถ้วยชามจากจีน เพราะระยะทางจากเมืองจีนถึงปัตตานีไม่ไกลนัก (Fine Arts Department, 1969) บริเวณภาคใต้ของไทยจึงเป็นเสมือนตลาดกลาง ที่จะซื้อสินค้าต่าง ๆ ได้ง่าย จึงเป็นท่าส่งหรือคลังสินค้าของบรรดาพ่อค้าทั้งจากตะวันตกและตะวันออก สินค้าจากจีนที่พ่อค้าชาวตะวันตกต้องการคือ ผ้าไหม และเครื่องถ้วย ซึ่งจีนทำได้ดียิ่ง จากการร่ำรวยของสินค้าของจีนที่จะนำมาเป็นหลักฐานอ้างอิงได้อย่างดี คือ เครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ถัง ขุดพบที่แหลมโพธิ์ อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี คลองท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และทะเลสาบสงขลา ล้วนเป็นหลักฐานที่แน่ชัดยืนยันได้ว่าดินแดนแถบนี้มีการติดต่อกับจีนมาแล้วอย่างช่ำกึในสมัยราชวงศ์ถัง (Fine Arts Department, 1986)

ชาวมลายูมีความสัมพันธ์กับชาวจีน นักมานุษยวิทยาอธิบายว่า ชาวมลายูเป็นชาติพันธุ์มอญโกลอยด์ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวมลายู ชาว มอญ เขมร ไทย และลาวโดยอพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้ มาตั้งถิ่นฐานตามฝั่งทะเลใต้ ชาวมลายูมีความชำนาญในการเดินเรือทั้งระยะทางใกล้และไกล (Reungnarong, P., 2015) เห็นได้ว่าชาวมลายูก็มีความชำนาญการเดินเรือเหมือนกันชาวจีนฮกเกี้ยนเมืองต่าง ๆ บนคาบสมุทรมาลายู มีชาวจีนเดินทางเข้ามามากขึ้น ช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ประมาณการว่ามีชาวจีนเดินทางมาตั้งถิ่นฐานบริเวณคาบสมุทรมาลายูไม่ต่ำกว่า 5 ล้านคน หลังจากนั้นระหว่างปี พ.ศ. 2443 ถึง พ.ศ. 2490 มีชาวจีนอพยพเข้ามาถึง 12 ล้านคน (Harrison, 1967) ในสมัยสุโขทัย มีพ่อค้าชาวจีนเดินทางเข้ามาค้าขายในแผ่นดินสยามมากมาย แต่มีจำนวนไม่มากนักที่ตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่เป็นการถาวร อย่างไรก็ดี ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จำนวนชาวจีนอพยพได้เพิ่มจำนวนขึ้น ช่วยให้ธุรกิจการค้าในราชอาณาจักรเพิ่มมากขึ้น การสนับสนุนพ่อค้าและนักธุรกิจชาวจีนในสยามได้กลายเป็นนโยบายที่สำคัญยิ่งในสมัยกรุงธนบุรี ทั้งรวมถึงการให้สิทธิพิเศษแก่ชาวจีนจากทางการด้วย ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ช่วงทศวรรษ 1860 (พ.ศ. 2403) มีการเดินเรือกลไฟตามตารางเวลาเป็นประจำระหว่างฮ่องกง

และเมืองท่าสำคัญสามแห่งในจีนภาคใต้ ได้แก่ กวางตุ้ง ชัวเถา และไห่หนิง ทั้งนี้หมายความว่าผู้อพยพเข้ามาจากเมืองท่าเหล่านี้จะสามารถเดินทางมาโดยเรือกลไฟได้จากฮ่องกงถึงสิงคโปร์และป็นัง การที่เป็นเช่นนี้จึงสะดวกแก่การอพยพเข้ามายังสยามภาคใต้โดยเฉพาะ (G. William Skinner, 2005) ส่งผลทำให้ชาวจีนได้หลั่งไหลสู่ภาคใต้ของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น เพราะการคมนาคมขนส่งด้วยเรือกลไฟจากสิงคโปร์และป็นังอำนวยความสะดวกให้ชาวจีนเดินทางต่อมายังจังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทย

จากการเดินเรือเข้ามาทำการค้าของพ่อค้าชาวจีนในประเทศไทย ทำให้ทางราชสำนักไทยต้องการสินค้าจากประเทศจีนมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้ทางการไทยตั้งกรมพระคลังสินค้าขึ้นเพื่อจัดเรือสำเภาลงไปค้าขายยังประเทศแถบตะวันออก กรมพระคลังสินค้า มีออกยาศรีธรรมราชเป็นผู้ควบคุมดูแล ในระยะแรกนั้นมีการแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ 1.กรมท่าขวา สังกัดพระจุฬาราชมนตรี ขุนนางแขก ซึ่งจะดูแลการค้ากับโลกตะวันตก 2.กรมท่าซ้าย สังกัด พระยาโชฎิกกราชเศรษฐี ขุนนางจีน ซึ่งจะดูแลการค้าขายฝ่ายตะวันออก หลังจากจัดตั้งกรมท่าซ้ายแล้ว ทำให้ทางการไทยจำเป็นต้องจ้างชาวจีนมาเป็นเจ้าพนักงานสังกัดกรมท่าซ้ายเป็นจำนวนมาก เพื่อดำเนินกิจการการค้าทางทะเล รับผิดชอบตั้งแต่งานพิธีทางการทูต งานบัญชี งานรับส่งสินค้า เป็นลูกเรือ ทำให้การเดินเรือสำเภาลงของทางการไทยใช้แบบแผนของจีนแทบทั้งสิ้น

ในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 เงินรายได้ส่วนใหญ่ของทางการไทยก็ได้มาจากการแต่งสำเภาลงไปค้าขายยังต่างประเทศ โดยเฉพาะกับประเทศจีน ชาวจีนจึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับเงินรายได้หลักของทางการไทย จากการที่กรมท่าซ้ายมีความเกี่ยวข้องกับชาวจีนในประเทศไทย ทำให้กรมท่าซ้ายมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมดูแลชาวจีนภายในประเทศ รวมถึงการเก็บภาษีที่เรียกเก็บจากชาวจีนผู้ขายแทนการเกณฑ์แรงงาน ที่เรียกว่า “ผูกปี้” ในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชาวจีนได้รับการยกเว้นการเกณฑ์แรงงาน โดยให้จ่ายค่าผูกปี้แทน อัตราการผูกปี้อยู่ที่ 1.50 บาทต่อ 3 ปี เมื่อชาวจีนมาเสียค่าแรงงานแล้วจะได้รับใบฎีกา ซึ่งระบุรายละเอียดเกี่ยวกับ ชื่อ รูปพรรณสัณฐาน ตาหนิ และที่อยู่อาศัยของชาวจีน พร้อมได้รับการผูกปี้ซื้อข้อมือซ้ายด้วยไหมสีแดง ประทับด้วยครั่งเป็นตราประจำเมือง ซึ่งตรานั้นจะแตกต่างกันไปตาม เมืองที่อาศัย และข้าหลวงผูกปี้แต่ละเมืองจะรวบรวมที่ได้จากการผูกปี้พร้อมทั้งบัญชีทางว้าวของกรมสุรัสวดี (บัญชีแรงงาน) มามอบให้รัฐบาลที่พระนคร (Thanapornphun, R., 1985)

สมัยรัชกาลที่ 3 มีการปรับปรุงการจัดเก็บภาษีเป็นผลให้เกิดการจัดเก็บภาษีขึ้นใหม่ โดยเป็นภาษีที่เก็บจากการพนัน และจากผลผลิตประเภทต่าง ๆ เช่น ภาษีพริกไทย ภาษีฝาง ภาษีของต้องห้าม 6 อย่าง (รังกา ไม่กฤษณา นอแรด งาช้าง ไม้

จันทน์ ไม่หอม) ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้มีการปรับปรุงรูปแบบการจัดเก็บ โดยการนำระบบเจ้าภาษีนายอากรมาใช้กล่าวคือ ให้มีการจัดเก็บภาษีเป็นการผูกขาดโดยเอกชน ทั้งนี้เอกชนผู้ใดประสงค์จะรับเหมาผูกขาดการจัดเก็บภาษีประเภทใด ก็จะต้องเข้ามารวมประมูล ผู้ให้ราคาสูงที่สุดจะเป็นผู้ผูกขาดจัดเก็บ ซึ่งจะเรียกว่า “เจ้าภาษีนายอากร” รัฐบาลจะมอบอำนาจสิทธิขาดในการจัดเก็บภาษีอากรชนิดนั้นให้ไปดำเนินการ เมื่อถึงเวลากำหนด ผู้ประมูลจะต้องนำเงินภาษีอากรที่จัดเก็บมาส่งให้ครบจำนวนตามที่ประมูลไว้ ส่งผลให้ทางการไทยลดการค้าทางสำเภาลง หันความสนใจมาดำเนินการจัดเก็บภาษีเพื่อหารายได้มาทำนุบำรุงประเทศ โดยเปิดโอกาสให้มีการประมูลผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากร ด้วยเหตุนี้ชาวจีนจึงเข้ามามีบทบาทในการประมูลเป็นเจ้าภาษีอากร ตำแหน่งนายอากรจึงตกเป็นของชาวจีนเป็นจำนวนมาก เช่น ภาษีสำเภา จีนชิน รับทำ ภาษีฝ้ายครั้ง จีนพลับ เป็นขนจำเรือโกคา รับทำ ภาษีเม็ลตงา จีนต่วน เป็นขุนโคขวานิช รับทำ ภาษีตึกุก จีนคอซู่เจียง เป็นหลวงรัตนเศรษฐี รับทำ เป็นต้น

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการผูกซื้อมือจีนรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙ ออกใช้บังคับทั่วทุกมณฑล ต่อมาได้ยกเลิกในตอนปลายรัชกาลเมื่อปี พ.ศ. 2451 นอกจากนั้นยังมีเปลี่ยนแปลงวิธีการเก็บภาษีอากรเสียใหม่จากระบบเจ้าภาษีนายอากรมาเป็นทางราชการเป็นผู้เก็บเอง โดยในช่วงแรกได้ทดลองให้เทศาภิบาลบางแห่งจัดเก็บภาษีอากรเอง ปรากฏว่าได้ผลดีสามารถจัดเก็บภาษีอากรได้เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก จึงโปรดให้เลิกวิธีการเรียกประมูลรับเหมาผูกขาดเก็บภาษีอากรจากราชการโดยสิ้นเชิงและให้เทศาภิบาลเก็บเองเหมือนกันหมดทุกมณฑล (The Revenue Department, 1997)

ช่วงระยะเวลาระหว่างรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ชาวจีนทางตอนใต้ของประเทศจีนอพยพเข้ามาเมืองไทยเป็นจำนวนมาก เมื่ออพยพเข้ามาแล้วก็จะแยกย้ายกันไปอาศัยอยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ โดยแบ่งไปตามเผ่าพันธุ์ของตนเองเป็นหลัก ชาวจีนแต้จิ๋ว ประกอบด้วยผู้คนจาก 6 อำเภอหลัก คือ เฉาอัน (潮安) เฉาหยาง (朝阳) เฉิงไห่ (澄海) ผู่หนิง (普宁) เจียหยาง (揭阳) และเหลาผิง (饶平) ซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมทะเลและเลียบปากแม่น้ำ ชาวจีนกวางตุ้งมาจากเมืองกว่างโจว (广州) ชาวจีนฮกเกี้ยนเดินทางจากท่าเรือเซียเหมิน ส่วนใหญ่จะเป็นชาวเฉียนโจว (泉州) จางโจว (漳州) และฝูโจว (福州) ส่วนชาวจีนฮากกา ไม่ได้มาจากภูมิภาคที่เป็นปึกแผ่นนัก แต่มาจากมณฑลที่กระจัดกระจายอยู่ทางตอนใต้ของจีน ชาวจีนไหหลำเป็นประชากรส่วนใหญ่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ มาจากเมืองเหวินซาง (文昌市) และเขตฉงซาน (琼山区) ชาวจีนเหล่านี้นต่างก็ได้รับความลำบากทั้งจากภัยธรรมชาติและความกระทบกระเทือนจากภัยสงครามจากแผ่นดินมาตุภูมิ ตั้งแต่สงครามฝิ่น

และกบฏนักมวย ซึ่งมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่กวางตุ้ง เมื่อถึงรัชกาลที่ 5 คนจีนที่เข้ามาอยู่ในภาคใต้มีจำนวนมาก จากสำมะโนเมืองในปี พ.ศ. 2446 (ร.ศ.122) ปรากฏว่ามีชาวจีนในมณฑลภูเก็ตถึง 32,408 คน มณฑลนครศรีธรรมราช มี 9,303 คน และมณฑลชุมพร มี 3,129 คน (Phongphaiboon, S. et al, 2001)

จากสภาพดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่าบริเวณแหลมมลายูและบริเวณภาคใต้ของไทยเป็นดินแดนที่มีทั้งกลุ่มชนที่อยู่อาศัยมาแต่เดิม และกลุ่มชนที่อพยพเข้ามา มีการผสมผสานเผ่าพันธุ์มาหลายชั้น หลายชั่วอายุคน ทำให้ดินแดนแหลมมลายูแห่งนี้เป็นพื้นที่แห่งความหลากหลายของชนชาติต่าง ๆ มากมาย จนนับตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 7 เริ่มมีชาวจีนเข้ามาค้าขาย ตั้งหลักแหล่งและประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นชาวจีนที่มาจากประเทศจีนโดยตรงหรือชาวจีนที่มาจากประเทศที่สองสืบเนื่องจากในขณะนั้นความรุ่งเรืองทางการค้าบริเวณภาคใต้ของไทยก็เอื้อประโยชน์ต่อชาวจีนอย่างชัดเจน จากนั้นความสัมพันธ์ทางการค้าได้เริ่มขึ้น ต่างฝ่ายต่างหาประโยชน์ในสิ่งที่อีกฝ่ายต้องการ และจากการศึกษาเรื่องชาวจีนในภาคใต้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังพบว่า ช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แรงงานจีนก็ยังคงหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศสยามอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในภาคใต้เริ่มมีการบุกเบิกทำเหมืองแร่ดีบุกเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังมีการเริ่มทำทางรถไฟสายใต้ของสยามเชื่อมต่อกับสหพันธรัฐมลายูของอังกฤษ จึงเป็นอีกประการหนึ่งของการนำพาชาวจีนเข้าสู่ภาคใต้ ชาวจีนภาคใต้บริเวณสองฝั่งคาบสมุทรมะลายูมีความแตกต่างกัน คือ ทางฝั่งตะวันออกส่วนใหญ่ (ยกเว้นสงขลา) มักจะเป็นจีนไหหลำและแต้จิ๋ว ส่วนทางด้านตะวันตกส่วนใหญ่ มักจะเป็นจีนฮกเกี้ยนและฮากกา ส่วนสงขลาเป็นจีนฮกเกี้ยน หากพิจารณาทางด้านกลุ่มภาษาของชาวจีนในสยามแล้วพบว่าชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มคนจำนวนมากที่สุดในภาคใต้

2. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: เรื่องราวชาวจีนภาคใต้

จากการศึกษาเนื้อหาของพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับ ร.ศ. 109 พบว่าพระองค์ทรงกล่าวถึงเรื่องราวของชาวจีนในภาคใต้ ประกอบด้วยพื้นที่ รัตนงอง ตะกั่วป่า ภูเก็ต ตะกั่วทุ่ง กระบี่ และตรัง ซึ่งถือเป็นพื้นที่กลุ่มทางอันดามัน เนื่องจากมีลักษณะพื้นที่ทอดยาวตามชายฝั่งทะเลอันดามัน รวมถึงพื้นที่ไทรบุรี ซึ่งเคยเป็นหัวเมืองมลายูแห่งหนึ่งในพระราชอาณาเขตทางใต้ มีฐานะเป็นประเทศราชของไทย

2.1 ชาวจีนพื้นที่รัตนงอง

วันที่ 23 เมษายน ร.ศ. 109 เสด็จถึงเกาะชวาง ทรงบันทึกถึงคนจีน ความว่า “คนที่อยู่บนบกแลเห็น เปนแขก เขาว่าเปนมลายูบ้างจีนบ้างประมาณสักสามสิบครัวทั้งนั้นนอกน่านใน หากินด้วยทำปลา” และเมื่อพระองค์เสด็จถึงปากอ่าวรัตนงอง

ได้ทรงบันทึกถึงโรงงานของคนจีนที่ทำพิน ความว่า “ที่ฝั่งขวามีโรงจีนตัดพินสำหรับส่งเรือเมล์ประมาณสักสามสิบหลัง” และเมื่อเสด็จถึงต้นตพาน มีข้าราชการไทยจีนมาต้อนรับมากมาย บันทึกว่า “พระยาระนองแลกรมการไทยจีนรับอยู่สัก ๕๐-๖๐ คน” เส้นทางเสด็จไปพลับพลาที่ประทับ ได้ผ่านซุ้มประตูที่ชาวจีนทำขึ้นเพื่อรับเสด็จ ทรงชมว่าซุ้มประตูของคนจีนสวยกว่าซุ้มประตูอื่นซึ่งมีทั้งหมด 6 ซุ้ม ความว่า “ตามระยะทางที่เรามีซุ้มแปลกกันถึง ๖ ซุ้ม ซุ้มที่จะเข้าถนนตลาดเปนอย่างจีน เก่งซ้อน ๆ กันมีเสามังกรพิน เปนงามกว่าทุกซุ้ม”

วันที่ 24 เมษายน ร.ศ. 109 เสด็จตลาดเก่า ทรงบันทึกถึงบ้านเรือนของคนจีน ความว่า “เวลาเข้าไปดูที่ตลาดเก่ามีโรงปลูกหลังชิด ๆ กันทั้งสองฟากเกือบร้อยหลัง แลเห็นเปนจีนไปทั้งถนน ที่สุดถนนนี้ถึงบ้านเก่าของพระยารัตนเศรษฐี ซึ่งตั้งอยู่ที่หาดใกล้ฝั่งคลอง ต้นคลองนั้นเป็นที่ทำเหมืองแร่ดีบุก”

วันที่ 25 เมษายน ร.ศ. 109 เสด็จบ้านใหม่ของพระยาระนอง ทรงบันทึกถึงชัยภูมิที่ตั้งบ้านพระยาระนอง ความว่า “บ้านพระยาระนองเองก่อกำแพงรอบสูงสักสิบศอก กว้างใหญ่เห็นจะสักสามเส้นเศษสี่เส้น แต่ไม่หันหน้าออกถนน ด้วยจีนแสว่าหันหน้าเข้าข้างเขาจึงจะดี”

วันที่ 26 เมษายน ร.ศ. 109 เสด็จที่ฝั่งศพพระยาดำรงสุจริต (คอซู้เจียง) ทรงบันทึกถึงฮวงซุ้ยที่ฝั่งศพ ความว่า “ที่ฝั่งศพนั้นมีป้ายศิลาสูงสักสี่ศอกเศษ จารึกเรื่องชาติประวัติของพระยาดำรงสุจริตทั้งภาษาไทย ภาษาจีน เป็นคำสรรเสริญตลอดจนบุตรหลาน ถัดเข้าไปมีเสาธงศิลาคู่หนึ่ง แพะคู่หนึ่ง เสือคู่หนึ่ง ม้าคู่หนึ่ง ขุนนางฝ่ายขุนฝ่ายบูดูหนึ่ง แล้วก่อเขื่อนศิลาปู ศิลาเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป ๓ ชั้น จึงถึงสถานที่ฝั่งศพมีพนักศิลาสลักเป็นรูปสัตว์ และต้นไม้เด่น ๆ ที่ภูภูนั้นก็ล้วนแล้วด้วยศิลาตลอดจนถึงที่ทำเป็นหลังเต่า ต่อขึ้นไปเป็นเนินพุดินเป็นลอน ๆ ขึ้นไป ๓ ลอน ตามแบบที่ฝั่งศพจีนแต่แบบต้องอยู่ที่กลางแจ้ง ไม่มีร่มไม้เลย ลงทุนทำถึง ๖๐๐ ชั่งเศษ ที่ฝั่งศพมารดาและญาติพี่น้องอยู่ใกล้ ๆ กัน” พระองค์ทรงบันทึกถึงคนจีนที่มาเข้าเฝ้ากันเกือบหมดทั้งเมือง ความว่า “เมื่ออยู่ที่เมืองระนอง พวกจีนในท้องตลาดมาหาเกือบจะหมดเมือง มีสัหมน่วยกล้วยใบตามแต่จะหาได้ จีนผู้หนึ่งเป็นมิวนิส เปอลกออมมิสชันเนอในเมืองมริด ทำภาษีรังนกแลภาษีฝิ่นในเมือง ตนาวศรีและบิดาจีนเองหลายซึ่งเป็นล่ามเมืองกระ แลเป็นน้องเขยพระยาระนองลงมาแต่เมืองมริดมาหาด้วย การรับรองเลี้ยงดูของพระยาระนองแข็งแรงอย่างยิ่ง พี่น้องลูกหลานกลมเกลียวกัน คิดอ่านจัดการแต่จะให้เป็นที่สบายทุกอย่างที่จะทำได้ การทำนุบำรุงรักษาบ้านเมือง เขาบำรุงจริง ๆ รักษาจริง ๆ โดยความฉลาดแลความตั้งใจยากที่จะหาผู้รักษาเมืองผู้ใดให้เสมอเหมือนได้” ยังทรงบันทึกถึงจำนวนประชากรชาวจีนในเมืองระนองเช่นกัน ความว่า “จีนมีบุตรภรรยา ๓๐๐ จีนจร ๒๘๐๐” นอกจากนั้นทรงบันทึกถึงสภาพอาหารการกินของคนจีนในเมืองระนอง ว่าคนจีน

ไม่ได้ทานข้าวที่ปลูกในเมืองไทย แต่กลับต้องทานข้าวจากพม่า ความว่า “การทำนามีแต่ชาวคนไทย ทำเข้าไร่ทั้งนั้น นาพื้นราบทำน้อย ที่เห็นอยู่เพียงสามแปลงก็เปนนาเจ้าเมืองเสียแปลงหนึ่ง แต่ยังมีชาวคนไทยกินได้มาก ไม่สู้จะต้องซื้อพม่านัก ส่วนจินนั้นไม่ได้กินข้าวในเมืองเลย กินข้าวในเมืองพม่าทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นข้าวเมืองพม่าจึงเป็นสินค้าสำคัญในแถบนี้”

จากข้อความข้างต้น ทำให้ทราบถึงสภาพบ้านเมืองของจังหวัดระนอง ซึ่งเดิมมีฐานะเป็นเมืองขึ้นของเมืองชุมพรตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย ชาวจีนในพื้นที่ประกอบอาชีพการประมงและทำไม้พื้น ยังมีขุนนางชาวจีนที่ได้รับราชการในกรมการไทยจีนอีกด้วย ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเยือนเมืองระนอง ชาวจีนในเมืองต่างปลาบปลื้มใจช่วยกันทำซุ้มประตูรับเสด็จ โดยใช้ลวดลายตัวมังกรพันรอบเสาของซุ้มประตู ซึ่งตามวัฒนธรรมจีนโบราณมังกรถือเป็นสัตว์ตัวแทนพระราชาอำนาจขององค์จักรพรรดิ เห็นได้ว่าชาวจีนเหล่านั้นถวายเป็นการต้อนรับพระองค์อย่างสมพระเกียรติ ระนองมีทั้งคนพื้นถิ่นคนแขก และคนจีน ที่อพยพเข้ามาทำเหมืองแร่กันมากมาย ซึ่งในจำนวนพลเมืองระนองปี พ.ศ. 2433 มีทั้งหมด 8,109 คน สามารถแยกได้ดังนี้คือ เป็นคนอยู่แต่เดิม 7,387 คน ที่อพยพมาใหม่ 822 คน อพยพมาจากไชยา 29 คร้ว หลังสวน 90 คร้ว ชุมพร 10 คร้ว นครศรีธรรมราช 2 คร้ว กระบุรี 2 คร้ว มาแต่ฝ่ายอังกฤษ 2 คร้ว แยกมาแต่เมืองกลาง 14 คร้ว เมืองตะกั่วทุ่ง 17 คร้ว ในจำนวนพลเมืองทั้งหมดนี้เป็นจีนมีบุตรภรรยา 300 คน และเป็นจีนจรเสีย 2,800 คน (Committee of Document Processing Department and Chronicle of committee providing the Celebrations on the Auspicious of His Majesty the King, 2001) แสดงให้เห็นว่า สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นยุคของการอพยพที่ชาวจีนและชาวอื่น ๆ เข้าไปก่อตั้งเมืองระนอง ส่งผลให้เมืองระนองมีชุมชนชาวจีนขึ้นมาได้ ดังชุมชนชาวจีนในตลาดเก่ามีบ้านเรือนที่สร้างตามรูปแบบจีนเต็มไปทั้งถนน

2.2 ชาวจีนพื้นที่ตะกั่วป่า

วันที่ 28 เมษายน ร.ศ. 109 พระองค์เสด็จลงเรือทอดพระเนตรภูมิประเทศของเมืองตะกั่วป่า ทรงบันทึกถึงสภาพการตั้งบ้านเรือนของชาวจีนนอกเมืองตะกั่วป่า ความว่า “บ้านเรือนซึ่งตั้งอยู่ใกล้ฝั่งน้ำก็มีท่าง ๆ มีที่เปนหมู่ใหญ่อยู่แต่บ้านจีนทำปาลาติบาต” จากข้อความนี้ทำให้ทราบว่าชาวจีนนอกเมืองตะกั่วป่าตั้งบ้านเรือนติด ๆ กัน และประกอบอาชีพค้าสัตว์ จากนั้นพระองค์เสด็จประพาสตัวเมืองตะกั่วป่า ทรงบันทึกถึงการตั้งบ้านเรือนของชาวจีนในตลาดเมืองตะกั่วป่า ความว่า “ตอนนั้นเลี้ยวลงตลาดเปนที่ลุ่มต่ำลงไป ที่ปากทางมีเรือนเสาสูงอยู่ริมหนอง ถ้าย้อม ๆ เขาชี้ให้ดูว่า เพราะที่นี่เปนที่น้ำท่วมจึงต้องปลูกเรือนสูงเช่นนั้น ต่อเข้าไปเปนตึกสองชั้นแบบถนนใหม่ เปนแต่ตกแต่งเครื่องเงินเสียหน่อยหนึ่ง เลี้ยวไปข้าง

ชาวทางไปเมืองพังงา มีตึกสูงสองชั้นทั้งสองฟาก เปนตึกอย่างจีนใหญ่โตตลอดไป จนถึงสะพานออกทางโทรเลข” พระองค์ยังทรงบันทึกถึงสภาพบ้านเมืองพังงาว่า ทรุดโทรมมาก ความว่า “เห็นได้ว่าเปนเมืองที่ใหญ่โตบริบูรณ์ด้วยสมบัติ แต่กระไรเลยจะหาที่สี่ขาวถาที่ตีบริบูรณ์ไม่ชำรุดสักแห่งหนึ่งไม่มี ไข่มตลอดหัวถนนท้ายถนน ที่หักพังลงมากก็มี ไม่มีรอยซ่อมแซมอะไรเลยสักอย่างเดียว ได้ถามเหตุซึ่งเปนเช่นนี้ ก็ได้เหตุผลหลายอย่าง คือ อย่างหนึ่งนั้นเปนตึกของพระยาเสนาฯ นุชิตเก่า (หมายถึงขุน ณคร) ทำแจกบุตรเหมือนอย่างตึกถนนใหม่ ไม่มีทุนซ่อมแซมถาไม่พร้อมใจกัน ซ่อมแซมอย่างเดียวกันกับถนนใหม่นั้นอย่างหนึ่ง ที่เปนตึกของราษฎรอยู่อีกสักสาม ส่วน พลอยโทรมด้วยนั้นว่าเพราะเหมือนไม้ดีไม้ใครมี พวกจีนจนไปอย่างหนึ่ง เพราะพวกจีนเกิดวิวาทกันเนื่อง ๆ จนไม่เปนปกติได้นั้นอย่างหนึ่ง เมื่อได้พูดจาไต่ถามพระยาเสนาฯ นุชิตและพวกจีนรวบรวมการทั้งปวงเข้าหมด ก็เห็นว่าเปนเพราะพระยาเสนาฯ นุชิตคนนี้ ลักข้อย่างยิ่ง (ลักข้เป็นคำแผลงมาจากศัพท์มีลักขุ หมายความว่าโกงเลา) เมื่อพูดถึงเรื่องจีนวิวาทกันสั่งให้จัดโปลิส ก็ว่ามีคนรักษา ถนนอยู่แล้ว ๖ คน ให้เงินเดือนคนละสามเหรียญบ้างสี่เหรียญบ้าง จัดขึ้นอีกเปลือง พระราชทรัพย์เปล่า ๆ จีนซึ่งไปค้นพบตึกพวกที่ไว้มาก ๆ จะทำสองชั่วสามชั่วคนก็ไม่หยุด ขอพรณาแต่เท่านั้นพอให้เห็นว่าบ้านเมืองซุดโซมนักเพราะเหตุใด ตามเสียงพวกจีนนั้นว่าไม่มีทุนนั้นแหละเปนข้อสำคัญ”

จากข้อความข้างต้น ทำให้ทราบถึงสภาพบ้านเมืองของเมืองตะกั่วป่าซึ่งเคย ขึ้นกับเมืองกลาง เป็นหนึ่งในหัวเมืองของมณฑลภูเก็ต ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล สถานะเดิมจากเมืองตะกั่วป่าจึงเปลี่ยนเป็น จังหวัด ชาวจีนในตะกั่วป่าประกอบอาชีพการฆ่าสัตว์ มีการสร้างบ้านเรือนและตึกสองชั้นตกแต่งตามศิลปะจีนทั้งสองฟาก พระองค์ยังทรงบันทึกว่า ตึกที่นี้ใหญ่โต กว่าที่สงขลา แต่สภาพบ้านเมืองทรุดโทรม เพราะไม่มีทุนมาปรับปรุง นอกจากนี้ ชาวจีนที่นี่ยังค้นพบแหล่งแร่ดีบุก และชาวจีนเมืองนี้ก่อเกิดทะเลาะวิวาทกัน บ่อยครั้ง

2.3 ชาวจีนพื้นที่ภูเก็ต

วันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ. 109 เสด็จขึ้นภูเก็ต ทรงบันทึกถึงเรือเมล์สินค้าที่ จอดอยู่ปากอ่าว ความว่า “มีเรือเมล์ป็นิงมาจอดอยู่สองลำเปนเรือมาจากห้างจีน เดิรห้าวันครั้งหนึ่ง” ชาวจีนเมืองภูเก็ตต่างมารับเสด็จอย่างเนืองแน่น ความว่า “กรมการและพวกจีนหัวนาแต่งตัวเต็มแบบอย่างผู้ดี มาคอยรับอยู่เปนอันมาก ” ทรงบันทึกถึงการทำพลับพลาที่ประทับได้พวกคนจีนช่วยกันสร้าง ความว่า “การที่ ทำพลับพลาที่รับแดดปร่าแต่งถนนหนทางเหล่านี้ ได้อาศรัยกำลังพวกจีนหัวนาช่วย ทำมาก พักอยู่ที่พลับพลาที่รับพวกกรมการและพวกจีนมาหา สนทนาด้วยการต่าง ๆ” จากนั้นพระองค์เสด็จไปทอดพระเนตรเหมืองแร่ของหลวงบำรุงเงินประเทศที่ท่า

อยู่ติดกับหลังพลับพลาที่ประทับ ทรงบันทึกถึงแรงงานชาวจีนในเมืองแร่ ความว่า “เหมืองนี้ใหญ่โตควรพิศวง โดยกว้างเกือบสามเส้น ยาวกว่าสี่เส้น ใช้ตะพานที่หาบ มุลดินเปิดนำเหมืองถึงสามตะพาน ที่ขุดแร่ล่างแร่สองแห่ง ใช้เงินลูกจ้างถึงเก้าร้อย คน” พระองค์ยังทรงบันทึกถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวจีนที่เป็นกสิเมืองแร่ด้วยความว่า “ที่ภูเก็จนี้พวกจีนไม่รู้ร้อนรนด้วยเรื่องลูกจ้างเหมือนอย่างเมืองระนอง เปนแต่อยู่ข้างขัดสนทุน ด้วยพวกเมืองปิ้งไม่ใคร่จะออกทุนให้กู ด้วยเหมืองที่ดีใกล้ ๆ ไม่ใคร่มีใหม่ขึ้น ต้องไปทำทางไกลเสียห่วยมากมักจะขาดทุน” พระองค์ทรงบันทึกถึง บ้านใหญ่สองหลังในเมืองภูเก็จ “ถัดเข้าไปเป็นบ้านใหญ่อยู่อีก คือ บ้านต้นเลียงก็ และบ้านต้นเพ็กเกียด” นอกจากนั้นยังทรงบันทึกถึงจำนวนเหมืองแร่และจำนวน แรงงานชาวจีน ความว่า “จำนวนเหมืองใหญ่ที่ทำอยู่ในเมืองภูเก็จเดี่ยวนั้นหกสิบสอง ตำบล เหมืองน้อยหกสิบเก้าตำบล รวม ๑๓๑ เหมือง เงินที่ทำการอยู่ ๘๘๘๔ คน จีนที่เข้าออกในเมืองว่าเปนกลางปีมาลงปีน้อย เข้าง่ายออกง่ายไม่เหมือนเมือง ระนอง ถ้าฝนดินน้ำดีพวกจีนก็เข้ามา กถามจำนวนเงินเข้าออกเทียบดูสองปี ปีขวด สัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๔๓๑) จีนเข้า ๗๐๖๐ คน ออก ๔๔๖๘ คน เข้ามากกว่าออก ๒๕๙๒ คน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ จีนเข้า ๕๖๐๙ คน ออก ๖๘๑๘ คน ออก มากกว่าเข้า ๑๒๐๙ คน ถ้าคิดเทียบดูในสองปีนี้ก็ยังมีคนเหลือติดเมืองมาก พิศเราะห์ดูกับที่จำได้เมื่อมาสิบเก้าปีแล้วนั้น ตีกรามผู้คนแน่นหนาขึ้นกว่าแต่ก่อน มาก แต่ในแถวตลาดเขาตรวจได้จำนวนตึกถึง ๓๑๑ หลัง เรือน ๓๖๗ หลัง รวม ๖๗๘ หลัง คน ๒๗๖๗ คน ที่ตลาดกระทุ๊ตัก ๒๖ หลัง โรวร้าน ๑๑๒ หลัง รวม ๑๓๘ หลัง คน ๖๒๓ คน ตามแขวงอำเภอ ๘ ตำบล ๕๙๑ เชนเรือน คน ๒๒๗๗ คน ไม่ได้นับคนที่ทำเหมือง” ทำให้ทราบถึงจำนวนชาวจีนเมืองภูเก็จได้เป็นอย่างดี พระองค์ยังกล่าวถึงชาวจีนที่รับราชการตำรวจในเมืองนี้ด้วย ความว่า “โปลิศที่ รักษาเมืองอยู่ทุกวันนี้เป็นหลายหมวดหลายกอง มีทั้งไทยทั้งจีนทั้งมลายูทั้งแขก แต่งตัวต่าง ๆ กัน”

จากข้อความข้างต้น ทำให้ทราบถึงสภาพบ้านเมืองของเมืองภูเก็จ มีเรือเมล์ สินค้าจากเมืองปิ้งเข้าออก 5 วันต่อครั้งเป็นประจำ เมืองภูเก็จมีกลุ่มชาวจีนที่รับ ราชการเป็นจำนวนมาก มีทั้งเป็นตำรวจจีน นายอำเภอจีน และทำเหมืองแร่ ซึ่งมี มากถึง 131 เหมือง การทำเหมืองแร่ของที่นี่ขุดลึกกว่าที่เมืองระนอง จึงได้ปริมาณ แร่จำนวนมากกว่าที่ระนองหลายเท่า หากฝนตกตามฤดูกาลก็จะมีชาวจีนเดิน ทางเข้ามาทำเหมืองแร่เพิ่มมากขึ้น บริเวณตลาดมีบ้านขุนนางชาวจีนหลังใหญ่อยู่ 2 หลัง คือบ้านของหลวงขจรสกล (ต้นเลียงก็) และบ้านของหลวงพิทักษ์เงินประชา (ต้นเพ็กเกียด)

2.4 ชาวจีนพื้นที่ตะกั่วทุ่ง

วันที่ 2 พฤษภาคม ร.ศ. 109 เรือพระที่นั่งทอดระหว่างเกาะหมากกับเกาะสลัด เสด็จเข้าเมืองตะกั่วทุ่ง ทรงบันทึกถึงโรงหลวงใหญ่ที่ชาวจีนมาเป็นแรงงานบริเวณรอบพลับพลาที่ประทับ ความว่า “โรงหลวงนี้เป็นของพระบริสุทธิดอง ด้วยเขาลงทุนเรียกจีนมาทำการเองเหมือนอย่างเมืองระนองมีลูกจ้างอยู่ร้อยเศษ มีพวกจีนทำเองบ้าง ลูกจ้างอีกประมาณสองร้อยคน” พระองค์ยังทรงบันทึกว่าชาวจีนมีการลงทุนทำสวนพริกไทยด้วย ความว่า “สวนพริกไทยเกิดขึ้นใหม่หลายแห่ง สวนของพระบริสุทธิดองเป็นที่กว้างใหญ่มีพริกไทยที่ได้ลงแล้วหมื่นสองพันค่าง ได้ชักชวนพวกจีนที่มีทุนรอนให้ลงทุนทำอีกหลายแห่ง”

จากข้อความข้างต้น ทำให้ทราบถึงสภาพบ้านเมืองของเมืองตะกั่วทุ่ง มีโรงหลวงหรือก็คือโรงถลุงดีบุก ซึ่งพระบริสุทธิดองเป็นเจ้าของ ได้ให้คนจีนเข้ามาทำงานอยู่ประมาณร้อยเศษ แร่ดีบุกในเมืองนี้มีไม่มากเท่าที่ตะกั่วป่า นอกจากนี้พระบริสุทธิดองยังมีสวนพริกไทยที่กว้างใหญ่ ได้ชักชวนให้คนจีนที่มีทุนเข้ามาทำสวนพริกไทย หากผู้ใดปลูกพริกไทยแล้วขาดทุน จะรับซื้อค่างที่เป็นผลแล้ว ให้ราคาค่างละ 1 เหรียญ ส่วนค่างที่ยังไม่เป็นผลจะรับซื้อในราคาค่างละ 50 เซ็นต์

2.5 ชาวจีนพื้นที่กระบี่

วันที่ 6 พฤษภาคม ร.ศ. 109 เสด็จไปเกาะลันตา ทรงบันทึกถึงสภาพเกาะแห่งนี้ ความว่า “มีจีนประมาณ ๒๐ คน...สินค้ามีเรือจีนมารับ เวลาที่มานี้ก็มีเรือจอดอยู่ลำหนึ่ง จีนผูกภาษีจากกระบี่ทั้งเกาะเป็นเงินพันเหรียญ ขายฝิ่นขายสุราตั้งบ่อนเบี้ย เก็บภาษีเปลือกโปลง ร้อยมัดเก็บ ๑๐ เซ็นต์ ราคาซื้อขายกันอยู่ร้อยละเหรียญ ๒๐ เซ็นต์ ได้ความเพียงเท่านี้”

จากข้อความข้างต้น ทำให้ทราบถึงสภาพบ้านเมืองของเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ มีเรือสินค้าจีนอยู่ลำหนึ่งมาจอดรับสินค้า และคนจีนผูกภาษีทั้งเกาะกระบี่เป็นจำนวนเงินพันเหรียญ มีการเก็บภาษีเปลือกโปลง 100 มัดเก็บ 10 เซ็นต์ ซึ่งราคาซื้อขายจะอยู่ที่ร้อยละ 1 เหรียญ 20 เซ็นต์ นอกจากนี้ยังมีการจำหน่ายฝิ่นสุรา และตั้งบ่อนเบี้ยอีกด้วย

2.6 ชาวจีนพื้นที่ตรัง

วันที่ 7 พฤษภาคม ร.ศ. 109 เสด็จไปเมืองตรัง ทรงบันทึกถึงการเพาะปลูกพริกไทยของชาวจีน ความว่า “การเพาะปลูกต่าง ๆ ที่มีอยู่แต่พวกจีน มีเงินมะกามากกว่าชาติอื่น พริกไทยเป็นสินค้าใหญ่ปลูกที่ตำบลทับเที่ยงโดยมาก...พริกไทยที่ออกจากเมืองอยู่ทุกวันนี้อย่างมากอยู่ในหมื่นแปดพันหาบ อย่างน้อยอยู่ในเจ็ดพันหาบ” พระองค์ยังทรงบันทึกถึงการที่ชาวจีนในทับเที่ยงได้สร้างพลับพลาที่ประทับไว้รับเสด็จด้วย ความว่า “พวกจีนก็คิดอ่านจัดการรับของเขาสองส่วนหนึ่งต่างหาก ปลูกพลับพลาที่ทับเที่ยงแห่งหนึ่งต่างหาก แต่ไม่มีพาหนะที่จะไปด้วยระยะทางถึง ๒๕๐ เส้น จึงได้บอกเลิกเสีย” นอกจากนี้ยังทรงบันทึกถึงสภาพการปกครอง

ของเมืองนี้ว่าผู้ปกครองเมืองไม่สามารถจัดการกับพวกโจรผู้ร้ายได้ ความว่า “ทุกวันนี้ในเมืองตรังราษฎรได้รับความเดือดร้อนอย่างยิ่งด้วยโจรผู้ร้าย...ได้รับความตามพวกจีนว่า พระยาตรังไม่สนใจในทางถ้อยความอันใด ตัวเองก็ไม่ได้ว่าถ้อยความมอบให้แต่กรมการ...พวกจีนจับผู้ร้ายได้ก็ไม่ส่งเจ้าเมือง ชำระว่ากล่าวลงโทษเสียเอง เพราะว่าถ้าส่งให้กรมการแล้วเปนหนี้ได้ทุกคน” นอกจากนี้ยังทรงบันทึกถึงการที่ชาวจีนมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าภาษี เพราะได้รับการกดขี่ข่มเหง ความว่า “ยังเรื่องเจ้าภาษีกับจีนในพื้นที่เมืองนั้นก็อีกอย่างหนึ่ง น่าจะเป็นเหตุขึ้นได้เหมือนอย่างเมื่อคราวหลวงวิเศษสูงการ แต่ก่อนพวกจีนก็พากันร้องว่าเจ้าภาษีกดขี่ข่มเหงเปนที่สองฤาเปนอีกอย่างหนึ่ง นอกจากกรมการที่คอยปล่อยผู้ร้าย ครั้นพวกจีนในเมืองนี้จะไปถูกภาษีเองจากที่กรุงเทพฯ ก็ต้องลงทุนกู้เงินไปสำหรับลวงนำและใช้สอย เมื่อไปว่าภาษียังไม่ได้ก็ต้องเสียดอกเบี้ยเปล่า บางทีผู้ซึ่งรับธุระเข้าไปว่าภาษีนั่นโกงกันขึ้นเองเอาเงินไปจำหน่ายสาบสูญเสียก็มี จึงไม่อาจที่จะคิดเข้าไปว่ากล่าว ทนความคุมเหงของเจ้าภาษีซึ่งออกมาแต่กรุงเทพฯ ข้างฝ่ายจีนบ้านเจ้าภาษีก็นำเรื่องราวมายื่น กล่าวโทษพวกจีนว่าขัดขวางในการภาษีต่างๆ การก็จะเปนจริงด้วยกันทั้งสองฝ่าย เพราะไม่มีอำนาจกลาง กล่าวคือผู้รักษาเมืองกรมการที่พอจะปราบปราม การที่ผิดล่วงเกินต่อกันในพวกเจ้าภาษีและพวกจีนทั้งสองฝ่ายได้ จึงได้ต่างคนต่างจะหาประโยชน์ของตัวให้อย่างยิ่ง ไม่มีบันทึกที่จะตัดเป็นเส้นกลางลงได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นเหตุอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งควรจะคิดอ่านแก้ไขในการเจ้าเมืองไม่มีอำนาจจะปกครองรักษากันเมืองนี้”

วันที่ 8 พฤษภาคม ร.ศ. 109 พระองค์ออกมารับพวกคนจีนที่มาเข้าเฝ้า ความว่า “กินข้าวแล้วออกมารับพวกจีนแห่งของกำนันมาให้ตามแบบเมืองข้างนี้ จีนเหล่านี้เป็นพวกอยู่ตลาดบางรักทั้งสิ้น กระบวรแห่งนั้นคือมีป้ายทาแดงตัวหนังสือทองคูหนึ่ง ผ่าผูกกิ่งไผ่มีตัวหนังสืออันหนึ่ง ธงสีต่าง ๆ หลายคัน เล่าโก๋หามในเก๋งสำหรับหนึ่ง ม้าล่อสองอันโต๊ะสอดคานหามมีเหงาใช้ตะกั่วสำหรับหนึ่ง สิ่งของต่าง ๆ จัดขึ้นบนโต๊ะมีคานหามทุก ๆ อย่างดีม้าล่อ แลพิณพาทย์แบบเขา จุดประทัดด้วย” ยังทรงบันทึกถึงหัวหน้าพวกจีนที่คิดอ่านให้ทำพลับพลารับเสด็จที่ทับเที่ยง ความว่า “หลวงภิรมย์เปนจีนมะเกา อายุ ๗๐ เศษ เปนหัวหน้าของพวกจีนเป็นผู้ที่คิดอ่านทำพลับพลารับที่ทับเที่ยง กับชื่อหลวงประเทศคนหนึ่ง ขุนล่ำมคนหนึ่ง จีนมีชื่ออีกสิบหกคน” ยังกล่าวถึงปลัดจีนเมืองตรัง ความว่า “ได้สั่งให้หลวงภิรมย์สมบัตตามลงมาที่เรือ ให้สัญญาบัตร เลื่อนเปนหลวงสมานสมัคจีนกรปลัดจีน เพราะเห็นว่าเป็นคนแก่ อยู่ในเมืองตรังมาถึง ๕๐ ปีแล้ว” นอกจากนี้ทรงบันทึกถึงวิถีชีวิตของชาวจีนที่เมืองตรังอีกด้วย ความว่า “จีนที่นี้ทำมาหากินฝังรกรากมีที่ดินเรียกสวนไม่เหมือนพวกลูกจ้างทำเหมืองซึ่งมีแต่ตัว ไม่มีทุนรอนอันใดที่ได้ลงไว้ในบ้านเมือง”

จากข้อความข้างต้น ทำให้ทราบถึงสภาพบ้านเมืองตรัง พระองค์บันทึกว่า “เมืองใดจะมาตีเท่าเมืองตรังนั้นเปนไม่มี” และ “เมืองตรังซึ่ง เปนเมืองลับ” ที่ตำบลแก้มดำ มีเรือเรือเมล์ขนส่งสินค้าไปเมืองป็นง ประเทศมาเลเซียอยู่ 2 ลำ ชาวจีนในตำบลทับเที่ยง ตัวเมืองตรังประกอบอาชีพการเพาะปลูก โดยเฉพาะพริกไทย พระองค์เคยทรงบันทึกเมื่อครั้งประทับที่เมืองตะกั่วทุ่งว่า “ตัวอย่างที่ปลูกพริกไทยได้ประโยชน์มากเช่นเมืองตรังก็มีอยู่” ทำให้พริกไทยกลายเป็นสินค้าหลักของเมืองนี้ ที่ควนธานีก็มีปลูกบ้าง แต่ก็ไม่มากนัก การปกครองในตัวเมืองตรังโดยพระยาตรัง ภูมาภิบาล (เอี่ยม ณ นคร) ไม่ค่อยสู้ดีนัก เพราะท่านเป็นคนอ่อนแอ ไม่มีอำนาจอันใด มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก ทำให้พวกคนจีนต้องจับใจและลงโทษกันเอง นอกจากนี้ยังมีเรื่องเจ้าภาษีกับคนจีนในพื้นที่ ทำให้พวกจีนในเมืองนี้คิดจะไปผูกภาษีเองจากที่กรุงเทพ ส่วนฝ่ายจีนป่านเจ้าของภาษีก็นำเรื่องราวมากล่าวโทษพวกจีนว่าขัดแย้งในการภาษีต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งพระอัสสงค์ทิศรักษา เจ้าเมืองกระบุรี มาเป็นเจ้าเมืองตรัง ในตำแหน่งพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี้ ณ ระนอง) ทำให้เมืองตรังเจริญขึ้นอย่างมาก

2.7 ชาวจีนพื้นที่ไทรบุรี

วันที่ 13 พฤษภาคม ร.ศ. 109 เสด็จขึ้นเมืองไทรบุรี ทรงบันทึกถึงโรงปั่นไฟของชาวจีน ความว่า “ถึงเมืองมีโรงสีไฟโรงหนึ่ง นำโรงมีตึกสองชั้นสี่เหลี่ยมอยู่ริมน้ำ โรงสีไฟนี้เป็นของจีนลิ้มเซียดแซ่หลิม เป็นคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ทำสัญญา กับเมืองไทร ขอตั้งโรงสีไฟมิให้ผู้ใดตั้งแข่งขันอีกในกำหนด ๒๐ ปี” และยังทรงกล่าวถึงชาวจีนในเมืองที่ได้ออกมาจับเสด็จ ความว่า “พวกจีนแต่งตัวอย่างผู้ดีจีน ยืนรายตามถนน”

วันที่ 14 พฤษภาคม ร.ศ. 109 พระองค์โปรดให้ชาวจีนเข้าเฝ้า ทรงบันทึกความว่า “เวลาเย็นพระยาไทรพญาติพื่อน้องมาหา มีรายามุดาเป็นต้นและผู้อื่น ๆ รวมกันประมาณ ๑๕-๑๖ คน กับจีนลิ้มเซียดเจ้าของโรงสีไฟ หลวงอร่ามสารเขตร์ ปลัดจีนเมืองภูเก็ตที่ทำเหมืองตีบุกตำบลกุเล็มกับจีนมีชื่อมาแต่ตำบลกระทุที่เมืองภูเก็ตอีกคนหนึ่ง ถามจีนลิ้มเซียดเรื่องโรงสีว่าเสียได้วันละสิริร้อยมูหนิ มูหนิหนึ่งหนัก ๒๒๕ ปอนด์ถา ๖๓๕๐ บาท คิดเปนเกวียนตามอัตราในกรุงเทพฯ เกวียนละ ๒๒ หาบ เปนเข้า ๕๕๒๒ เกวียน สี่ทั้งเข้าสารเข้ากล้องส่งไปขายป็นงบ้าง ส่งตรงถึง โกลัมโบบ้าง หลวงอร่ามสารเขตร์ทำดีบุกที่กุเล็ม ว่าดีบุกไม่เหมือนที่ภูเก็ตทำได้เพียงปีละ ๖ คลอง แต่อากรดีบุกต่ำ เก็บภารละ ๗ เหรียญ ค่าตีตรา ๒ เหรียญ เปน ๙ เหรียญเท่านั้น”

วันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ. 109 พระองค์โปรดให้พวกจีนเข้าเฝ้า ทรงบันทึกความว่า “วันนี้ได้นัดให้พวกเมือง ปลิตเมืองสตูลมาหา เพื่อจะไต่ถามการาร และ

พระยาไทรนัตให้พวกจีนมาหาด้วยในเวลาเย็น กลับมาค่าไปจึงต้องเลื่อนเวลาไปรับต่อกินเช้าแล้ว จีนลูกค้าที่มาหาวันนี้ประมาณยี่สิบคนมีกับตันจีนเป็นหัวหน้า มีของถวายต่าง ๆ เปนของมีราคามาก ๆ ได้แบ่งรับไว้แต่เล็กน้อยพอสมควร”

จากข้อความข้างต้น ทำให้ทราบถึงสภาพบ้านเมืองไทรบุรี (ปัจจุบันคือรัฐเคดาห์ (吉打, Kedah) อยู่ภายใต้การปกครองของพรรคแนวร่วมแห่งชาติ Barisan Nasional (国民阵线, National Front) ประเทศมาเลเซีย จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2452 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยกหัวเมืองมลายูให้แก่ ไทรบุรี ปะลิส กลันตัน และตรังกานูให้แก่ อังกฤษตามสนธิสัญญาอังกฤษ - สยาม ค.ศ.1909 (Anglo-Siamese Treaty of 1909) 《1909 年英国-暹罗条约》เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่อังกฤษยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาล และการให้ไทยยืมเงินสร้างทางรถไฟสายใต้ เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้คนไทยไม่ต่ำกว่า 5 แสนคนต้องมีสถานะเป็นคนต่างด้าวภายใต้การปกครองของอังกฤษ (Chantararat, S, 1979) ที่เมืองไทรบุรีมีโรงสีไฟของจีนลิมเซียดแซ่หลิม เป็นคนจีนอยู่ในบังคับอังกฤษ ได้ทำสัญญากับเมืองไทรบุรี ขอตั้งโรงสีไฟโดยมิให้ผู้ใดตั้งแข่งขันได้ในกำหนด 20 ปี ตอนที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปก็มีพวกจีนแต่งตัวอย่างผู้ตีย่นเรียงรายตามถนนรับเสด็จ และมาเข้าเฝ้าถวายของต่าง ๆ อีกด้วย

วันที่ 17 พฤษภาคม ร.ศ. 109 เวลาห้า โมงครึ่งอยู่ที่เรือนระนอง ความว่า “เรือถึงที่ทอดสมอตรงหน้าบ้าน พระยาระนอง ซึ่งเปนที่ทอดเรือรบเวลา ๒ ทุ่ม ๑๕ นาที พระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์กับผู้ที่มาด้วย พระยารัตนเศรษฐี หลวงบริรักษ์โลหวิสัย (ค้อยหัง) หลวงทวีปสยามกิจ จีนเด็กขุนลงมารับ เลียนก็กรรยาพระยาระนอง เลียนลั่นกรรยาพระยาหลังสวนกับลูกหลานลงมารับข้างใน...เรือนเขาใหญ่โตกว้างขวาง ตกแต่งประดับประดาด้วยเครื่องฝรั่งบ้างจีนบ้างพริกพร้อมงดงามมาก สิ่งซึ่งเปนแพรผ้าคือมุ้งที่นอนม่าน ตามประตูหน้าต่างก็อบกลั่นพุ่งไปทั้งเรือน การเลี้ยงก็บริบูรณ์ ทั้งกับเข้าฝรั่งกับเข้าจีนกับเข้าไทย”

วันที่ 20 พฤษภาคม ร.ศ. 109 เสด็จลงเรือพระที่นั่งไปเข้าคลองกวาลามดา มีชาวจีนมากอยรับเสด็จ ความว่า “จีนลูกค้าแต่งตัวอย่างผู้ตีย่นคอยรับประมาณ ๑๒ คน” บันทึกถึงจำนวนประชากรจีนในเมืองนี้ด้วยอีกว่า “คูบ้านเมืองเขาอยู่ข้างแนบนานมาก มีจีนน้อยมลายูมาก” นอกจากนี้พระองค์ยังเสด็จไปทอดพระเนตรสถานที่ต่าง ๆ ความว่า “วันนี้ผู้หญิงไปดูแลงารที่บ้านจีนแห่ง ๑ แล้วเวลาห้าไปหางิ๊นซึ่งติดอยู่กับหางิ๊นของพระยารัตนเศรษฐี คูที่หางิ๊นก่อน เพราะเป็นที่ที่ไถยีนซื้อเสียงอยู่เสมอไม่ขาด การที่เสียงมาไปหางิ๊นกลางคืนนี้ เพราะกลางวันมีพวกแขกดูมากนัก แลพวกจีนเหล่านี้เป็นพวกพ้องถาอยู่ในความเกื้อหนุนของพระ

ยารัตนเศรษฐีทั้งนั้น เจือปนการรับเสด็จมากกว่าเป็นการไปซื้อของ แลไปห้างจีนดูสนุกกว่าห้างฝรั่งมาก เพราะมีเรื่องขึ้นเกรเกนงหาเก่าหาดีไม่ได้”

จากตัวอย่างเนื้อหาในพระราชหัตถเลขาข้างต้น มีการกล่าวถึงชาวจีนในหลากหลายแง่มุม ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นว่าชาวจีนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมเหมือนกับชาวไทย ดังพระราชดำรัสของพระองค์ในคราวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดโรงพยาบาลจีนเทียนฮั่วอู่ยี่ เมื่อวันที่ 24 กันยายน ร.ศ.124 ความว่า

...ใช้ว่าแต่ตัวเราฤๅในเวลาปัจจุบันนี้ ถึงพระเจ้าแผ่นดินอันเป็นบรรพบุรุษของเรา แต่ในปางก่อน ล่วงกลับมาแล้วช้านาน ย่อมลงเห็นเป็นอย่างเดียว ยังยืนมาว่า พวกจีนทั้งหลายซึ่งเข้ามาในกรุงสยาม นี้อย่อมมาทำการให้เป็นความเจริญแก่แผ่นดินของเราเป็นอันมาก เพราะเหตุฉะนั้นพวกจีนจึงได้รับความปกครองทำนุบำรุงด้วยความเอื้อเพื่อเสมอเหมือนอย่างคนไทย ความสนิทสนมในระหว่างพวกจีนกับราษฎรของเราย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มิได้ถือว่าเป็นคนมาแต่ต่างประเทศ เรา ย่อมสังเกตอยู่ด้วยความยินดีว่า พวกจีนได้เข้ามาในพระราชอาณาเขตทวีขึ้นโดยลำดับ แต่มิได้มีความลำบากอันใดทวีขึ้นในการปกครองรักษา ด้วยเหตุว่าพวกจีนเป็นคนมีความเพียรพยายาม ตั้งหน้าทำมาค้าขายโดยกวดขัน เมืองเรามีแต่แผ่นดินเป็นอันมากซึ่งยังต้องการคนอันจะมาทำการให้เกิดผลทวียิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อพวกจีนเข้ามามากขึ้นเพียงใด เราก็ก็นั่นเป็นที่พอใจ...

(Sevikul, P., 2005)

จากการศึกษา พบว่า การเสด็จประพาสแหลมมลายูของพระองค์ในครั้งนี้ ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อการวางรากฐานในการพัฒนาประเทศ พระองค์ได้ทอดพระเนตรทุกซอกซอกของราษฎรอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นราษฎรชาวสยาม ชาวแขก มลายู หรือ จีน ต่างก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างทั่วถึงกัน และประการที่สำคัญที่สุดก็คือ การเสด็จประพาสครั้งนี้พระองค์ทรงจดบันทึกเรื่องราวในแต่ละวันไว้ในลักษณะของบันทึกประจำวัน ซึ่งเมื่อพิจารณาในด้านเนื้อหาสาระแล้ว พบว่าทรงบันทึกเรื่องราวที่สะท้อนสภาพสังคมของชาวจีนสมัยนั้นได้อย่างหลากหลาย

เข้าใจง่าย เป็นลำดับขั้นตอน และมีความครบถ้วน ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นบทบาทของชาวจีนภาคใต้ในสังคมไทยได้อย่างชัดเจน

3. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมชาวจีนภาคใต้

จากการศึกษาเนื้อหาในพระราชหัตถเลขาข้างต้น สามารถสะท้อนภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนภาคใต้ได้ทั้งทางด้านความเชื่อ การปกครอง เศรษฐกิจ ประเพณี และวิถีชีวิตด้านการวิเคราะห์ต่อไป

3.1 ภาพสะท้อนสังคมชาวจีนด้านความเชื่อดั้งเดิม

พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าชาวจีนภาคใต้มีความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยฝังศพ เนื่องจากชีวิตหลังความตายเป็นทัศนะที่เกี่ยวข้องถึงพื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมความคิดของผู้คนที่อาจแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ ชาวจีนมีความเชื่อการ “รู้ถู่เหยวอัน” (入土为安) ซึ่งก็คือ เมื่อคนตายไปแล้ว ควรนำศพไปฝังที่สุสานหรือฮวงจุ้ย เพื่อให้วิญญาณมีที่สถิตอย่างเป็นสุข จะได้ไม่เป็นวิญญาณเร่ร่อน เมื่อมีที่พำนักก่อนการสงบสุขเมื่อชีวิตได้ละจากโลกนี้ไปแล้ว คนจีนก็มีความเชื่อว่าส่งผลให้บุตรหลานมีความสุขความเจริญตลอดไป ซึ่งในสมัยราชวงศ์ฮั่น พิธีฝังศพมีความเชื่อเรื่องผลดีผลร้ายที่จะเกิดแก่ศพมากขึ้น โดยพิจารณาถึงความมืดความสว่าง ทิศทางลม และแม่น้ำ เพื่อให้ศพอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งเป็นผลมาจากลัทธิเต๋า นอกจากนี้ยังมีความเชื่อถึงทำเลในการฝังว่ามีผลต่อลูกหลานในอนาคตอีกด้วย ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ได้เป็นต้นเหตุความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยมาจนถึงปัจจุบัน (Ketsachinda, P., 1975)

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งของชุมชนชาวจีนที่เกิดจากความเชื่อเรื่องการตั้งถิ่นฐาน การเลือกทำเลที่ตั้ง และการสร้างบ้านเรือนของชาวจีนตามหลักฮวงจุ้ย ซึ่งสามารถเห็นได้ตั้งแต่การเลือกทำเลที่ตั้งของเมือง ด้านหน้าเป็นน้ำ ด้านหลังเป็นภูเขา ความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยยังคงมีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งของสุสานของชาวจีนอีกด้วย เห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคราวเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109 เมื่อเสด็จประพาสเมืองระนอง วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2433 ทรงบันทึกถึงเรื่องราวสภาพสุสานของพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง) ซึ่งเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน เมื่อเสียชีวิตแล้วได้นำศพมาฝังที่สุสาน ซึ่งมีลักษณะเป็นสุสานแบบจีน สร้างในปี พ.ศ. 2426 เป็นที่ดินในบริเวณเขาระวังทองที่ได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ 5 เพื่อเป็นเกียรติประวัติให้แก่ตระกูล ณ ระนอง ที่เป็นผู้ที่ทำความคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอย่างมาก ความว่า

...วันที่ ๒๖ เวลาเข้าไปดูที่ฝั่งศพพระยาดำรงสุจริต
ตามทางที่ไปเป็นนาเป็นสวนตลอด เมื่อจวนจะถึง
ที่ฝั่งศพเป็นส่วนพระยาระนองทั้งสองฟาก ปลุก
หมากมะพร้าวมะม่วงเป็นระยะทองแถวมานัก
มะพร้าวปลุกขึ้นไปจนถึงไหล่เขา ที่หน้าที่ฝั่งศพ
ปลุกต้นไม้ดอกต่าง ๆ เมื่ออยู่เมืองระนองเวลาค่ำ
ๆ มีบุหงาส่ง ที่ฝั่งศพนั้นมีป้ายศิลาสูงลึกลับคอกเศษ
จารึกเรื่องชาติประวัติของพระยาดำรงสุจริตทั้ง
ภาษาไทย ภาษาจีน เป็นคำสรรเสริญตลอดจน
บุตรหลาน ถัดเข้าไปมีเสาธงศิลาคู่หนึ่ง แพะคู่หนึ่ง
เสื่อคู่หนึ่ง ม้าคู่หนึ่ง ขุนนางฝ่ายบุนฝ่ายบูคู่หนึ่ง
แล้วก่อเขื่อนศิลาปู ศิลาเป็นชั้นๆ ขึ้นไป ๓ ชั้น จึง
ถึงลานที่ฝั่งศพมีพนักศิลาสลักเป็นรูปสัตว์ และ
ต้นไม้เด่น ๆ ที่ภูเขานั้นก็ล้วนแล้วด้วยศิลาตลอด
จนถึงที่ทำเป็นหลังเต่า ต่อขึ้นไปเป็นเนินพุดิน
เป็นลอน ๆ ขึ้นไป ๓ ลอน ตามแบบที่ฝั่งศพจีนแต่
แบบต้องอยู่ที่กลางแจ้ง ไม่มีร่มไม้เลย ลงทุนทำถึง
๖๐๐ ชั่งเศษ ที่ฝั่งศพมารดาและญาติพี่น้องอยู่ใกล้
ๆ กัน...

เมื่อศึกษาจากบันทึกการเสด็จทอดพระเนตรที่ฝั่งศพพระยาดำรงสุจริตมหาราช
ภักดี (คอซู้เจียง) เมืองระนองในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่า การสร้างฮวงซุ้ยใช้ความ
ละเอียดรอบคอบและพิถีพิถันเป็นอย่างมาก โดยเลือกสถานที่ซึ่งตั้งอยู่ที่เนินเขา
ระฆังทอง ตำบลบางนอน ห่างจากเทศบาลเมืองประมาณ 1 กิโลเมตร ไปตามทาง
หลวงหมายเลข 4004 (ระนอง-ปากน้ำ) เป็นชัยภูมิที่ด้านหลังเป็นภูเขา หน้าหน้า
ออกสู่ทะเล ที่หน้าสุสานมีแผ่นป้ายศิลาจารึกประวัติของพระยาดำรงสุจริตมหาราช
ภักดีมีทั้งภาษาไทยและภาษาจีน หน้าสุสานมีเสาศิลาคู่ สรรเสริญความงามของ
เมืองระนองราวเมืองสวรรค์ เมืองที่สร้างความมั่งคั่งให้กับผู้บากบั่นขยันแข็ง ที่หน้า
สุสานมีศาลเจ้าที่ขนาดย่อม ๆ เจ้าที่...สัมภเวสีที่คอยปกป้องรักษาภูมิสถานแห่งนี้
ถัดมาเป็นรูปปั้นของขุนนางฝ่ายบู ได้แก่ขุนนางที่เป็นนักรบ และขุนนางฝ่ายบุน คือ
ขุนนางที่ให้ความรู้เป็นตัวแทนของสติปัญญา ถัดมาเป็นรูปม้า หมายถึง ความ
รวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร ดังภาษิตจีนว่า “ม้าถึง ชัยชนะถึง” รูปปั้นเสือ หมายถึง
พลังอำนาจ คนที่มีใจสู้ มีความพยายามสูง คือ จึงจะสามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้ รูป
ปั้นแพะ หมายถึง โศกทรัพย์ เมื่อมีทรัพย์ ต้องเอื้อเฟื้อเจือจาน จึงจะอยู่ในสังคมได้
อย่างมีความสุข (Na-Ranong, S. Editor, 2003) บริเวณฮวงซุ้ยยังมีการเขียนสลัก

ลวดลายมงคลต่าง ๆ เช่น มังกร นก ดอกบัว และลวดลายเรื่องราวชีวิตชาวจีนสมัยโบราณ

จังหวัดทางภาคใต้ตั้งแต่ ชุมพร ระนอง ภูเก็ต พังงา ตรัง กระบี่ ฯลฯ ล้วนมีสุสานของบรรพบุรุษชาวจีนที่สร้างขึ้นอย่างสง่างาม รูปแบบถูกต้องตามหลักชัยภูมิจีนโบราณ ซึ่งลักษณะภูมิประเทศทางภาคใต้มีทั้งภูเขา กับทะเลและแม่น้ำหลายสาย ทิศทางสอดคล้องกับธรรมชาติเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมสำหรับสร้างสุสานตามตำรา นอกจากนี้ ลูกหลานในตระกูลต่างมีความเชื่อว่าหากเลือกทำเลฝังศพได้ถูกต้อง จะส่งผลให้ลูกหลานมีความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงาน สุขภาพดี มีผู้สืบทอดต่อเนื่องยาวนานกว่า 3 ชั่วคน เห็นได้ว่า การสร้างสุสานแห่งนี้ล้วนบอกความหมายและสื่อความหมายถึงลูกหลานให้สืบทอดคุณงามความดีต่อไป ทำให้ความเชื่อเรื่องการสร้างสุสานยังคงอยู่คู่สังคมไทยมายาวนานหลายร้อยปี เป็นการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมความเชื่อเก่าแก่มิให้เสื่อมเลือน เป็นเสมือนสถานที่ไว้แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษอย่างไม่เสื่อมคลาย

นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย ดังนี้

...วันที่ ๒๕ เวลาเข้าไปที่บ้านใหม่พระยาระนอง
ผ่านหน้า “โรงราง” คือตราง ทำเป็นตึกหลังคา
สังกะสีแบบคูกที่ป็นัง ดูเรียบร้อยใหญ่โตดีมากแต่
ยังไม่แล้วเสร็จ บ้านพระยาระนองเองก่อกำแพง
รอบสูงสักสิบคอก กว้างใหญ่เห็นจะสามเส้นสี่เส้น
แต่ไม่หันหน้าออกถนนด้วย **ซินแสว่าหันหน้า
เข้าข้างเขาจึงจะดี** ที่บนหลังประตูทำเป็นเรือน
หลังโต ๆ ขึ้นไปอยู่เป็นหอรับ กำแพงก็เว้นช่องป็น
กรุแต่อิฐบาง ๆ ไว้ด้วยกลัวเจ๊กที่เคยลุกลามขึ้นครั้ง
ก่อน เมื่อมีเหตุการณ์ก็จะได้กระทุ้งออกเป็นช่อง
ป็น ที่กลางบ้าน ทำตึกหลังหนึ่งใหญ่โตมาก แต่ตัว
ไม่ได้ขึ้นอยู่ เป็นแต่ที่รับแขกและคนไปมาให้อาศัย
ตัวเองอยู่เรือนจากเตี้ย ๆ เปียดชิดกันแน่นไปทั้ง
ครัวญาติพี่น้องรวมอยู่แห่งเดียวกันทั้งสิ้น...

เมื่อดูข้อความจากบันทึกพระราชหัตถเลขาข้างต้น จะเห็นได้ว่าในสมัย ร.ศ. 109 (พ.ศ. 2433) นั้นสามารถสะท้อนความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยการสร้างบ้านเรือนได้เป็นอย่างดี การเลือกชัยภูมิ หรือก็คือการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อม ลักษณะที่ดิน และปัจจัยรอบด้านในการสร้างที่อยู่อาศัย จากการศึกษา พบว่า ความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยอยู่กับคนไทยเชื้อสายจีนมาอย่างยาวนาน ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมที่ตอบสนอง

ความสงบสุขที่จะส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยอยู่อย่างสบายใจ และอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่เหมือนตอนที่อาศัยอยู่ที่ประเทศจีน

3.2 ภาพสะท้อนสังคมชาวจีนด้านการปกครอง

ดินแดนภาคใต้ตอนล่าง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2351 เป็นต้นมา มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 7 เมือง ได้แก่ เมืองปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง ยะลา รามัน ระแงะ และสายบุรี แต่ละเมืองมีเจ้าเมืองซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ เป็นผู้ปกครอง โดยมีหลักว่าเมืองใดมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมาก ก็ให้แต่งตั้งเจ้าเมืองที่นับถือศาสนาอิสลาม เมืองใดที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธมากก็ให้แต่งตั้งเจ้าเมืองที่นับถือพุทธศาสนา โดยมีการส่งข้าราชการส่วนกลางลงไปปฏิบัติงาน (Hatta ,K., 2014) สาเหตุทำนองเดียวกัน จากการที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ในภาคใต้เป็นจำนวนมาก ทางกรจึงมีการแต่งตั้งคนจีนในหลายตำแหน่ง ชาวจีนหลายคนจึงได้เข้ารับราชการในสังกัดกรมกองต่าง ๆ บางคนได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากับชนชั้นปกครองของไทย เช่น เจ้าเมืองจีน นายอำเภอจีน จางวางจีน ปลัดจีน และกงสุลจีนในบังคับสยาม เพื่อเป็นการควบคุมชาวจีนด้วยตนเอง โดยทางการไทยจะแต่งตั้งชาวจีนที่มีชื่อเสียง ความสามารถ และเป็นที่เคารพนับถือของชาวจีนทั่วไป เข้ามาทำหน้าที่ควบคุมดูแลชาวจีนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และมีให้ก่อความวุ่นวายขึ้นในสังคม ซึ่งชาวจีนที่ได้รับพระเมตตาจากสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยให้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ก็คือ หลวงรัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง ณ ระนอง) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงความเป็นขุนนางในตำแหน่งขุนนางนายอำเภอเมืองระนอง จากการประมุขผู้ขาดอารักขาเมืองระนองและเมืองตระได้ ซึ่งรัฐบาลได้เปิดประมุขภาชีให้เจ้าภาชีเหมาไป และเจ้าภาชีก็ไปเก็บภาษีกินส่วนตัวเอง

นายคอซู้เจียง เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ได้อพยพออกจากแผ่นดินจีนในปี พ.ศ. 2365 เพื่อหนีความยากแค้น และถูกกดขี่จากรัฐบาลแมนจูมาเป็นกรรมกรอยู่ที่เกาะหมาก (ปีนัง) ทำเกษตรกรรมและค้าขาย พอมีทุนแล้วได้เข้ามาราชอาณาจักรสยามสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ทำการค้าที่เมืองตะกั่วป่า ต่อมาย้ายไปตั้งหลักแหล่งที่เมืองพังงา ได้ต่อเรือกำปั่นใบวิ่งล่องค้าขายดีบุกและพืชผล เช่น รังนก พริกไทย จันทน์เทศ ฯลฯ ที่เกาะหมาก ต่อมาเห็นว่าเมืองตระและเมืองระนองมีแร่ดีบุกมาก แต่ผู้ทำการขุดแร่มีน้อย จึงได้คิดทำเหมืองแร่ ต่อมาปี พ.ศ. 2389 ในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 นายคอซู้เจียง เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อพบกับพระยาอัครมหาเสนาบดี (ดิศ บุนนาค) สมุหพระกลาโหม ผู้รับผิดชอบหัวเมืองภาคใต้ เพื่อขอประมุขผู้ขาดอารักขาเมืองระนองและเมืองตระ จนได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต จากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

แต่งตั้งให้เป็นหลวงรัตนเศรษฐี ตำแหน่งเจ้าภาชีนายอากรเมืองระนอง ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 4-5 ได้เป็นเจ้าเมืองระนอง ดูแลด้านการจัดเก็บภาษีอากร นายคอซู้เจียงจึงเป็นผู้สร้างเมืองตระและเมืองระนอง ทั้งด้านการวางรากฐานการปกครอง รวมทั้งการสร้างความสำเร็จด้านเศรษฐกิจการค้า ด้านสังคมและวัฒนธรรม เมื่อเกิดการจลาจลของพวกอั้งยี่ที่เมืองระนอง ท่านสามารถปราบปรามได้สงบราบคาบ มิให้มีผลเสียต่อเศรษฐกิจการค้าของเมืองระนอง ถือว่าเป็นบุคคลตัวอย่างคนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในชีวิตโดยเริ่มจากการเป็นกรรมกรรับจ้างจนมาเป็นพ่อค้า และขุนนางนายอากร การเข้ารับราชการทำให้ได้รับบรรดาศักดิ์ตั้งแต่ชั้นหลวงจนถึงพระยา เมื่อถึงแก่อนิจกรรมก็ได้รับพระราชทานที่ดินสำหรับเป็นสุสานของตระกูลอีกด้วย

ระบบผูกขาดอากรตบุงกล่าวทำให้เจ้าเมืองมีอำนาจเศรษฐกิจเบ็ดเสร็จแบบระบบเหมาเมือง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายถึงวิธีการปกครองของเจ้าเมืองภาคใต้ ดังนี้

...การปกครองเมืองหลังสวนที่ข้าพเจ้าได้พิเคราะห์เห็นแลได้ถามการที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ถ้าจะเรียกโดยคำสั้น ๆ ก็ตรงกับเมืองหนึ่ง รัฐบาลเหมาเมืองแก่ผู้ว่าการเมืองในทุกอย่าง ทำนองเดียวกับที่เป็นอยู่ในเมืองระนองอย่างแต่ก่อน กล่าวคือ ผู้ว่าการเมืองลงทุนตั้งกงสีซื้อและจำหน่ายสินค้าเข้าออก ผู้ว่าการเมืองผูกขาดทำภาษีอากร ผู้ว่า ๆ ทดรองทุนเจือจานให้ไพร่พลเมืองทำมาค้าขายและผู้ว่า ๆ บังคับรับผิดชอบ... (Her Royal Highness Prince Damrong Rajanubhab, 1991)

จากเนื้อหาข้างต้น ทำให้พอที่จะมองเห็นภาพว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมบทบาทการลงทุนของพ่อค้ากึ่งนายทุนจีน คือการอุปถัมภ์ค้ำชูของราชสำนักไทย บรรดาชาวจีนภาคใต้ที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจโดยการเป็นเจ้าของกิจการเดินเรือเจ้าของธุรกิจโรงสี เจ้าภาษีสุรา เจ้าภาษีหอย เจ้าภาษีเหมืองแร่ เป็นต้น จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนางมีฐานานุศักดิ์ เช่น พระยาอภัยภูงคตทริศรักรักษา หลวงสุวรรณศิริสมบัติ หลวงสุนทรสิทธิโลหะ หลวงอำนาจนรารักษ์ หลวงบำรุงเงินประเทศ หลวงรัตนเศรษฐี ฯลฯ เจ้าภาชีนายอากรจินภาคใต้มักจะทำเหมืองแร่ดีบุก ฉะนั้นชาวจีนจึงไม่เพียงแต่จะมีบทบาทในกิจการเหมืองแร่เท่านั้น หากแต่ยังมีอิทธิพลต่อการปกครอง สามารถเข้าควบคุมเศรษฐกิจและสร้างลักษณะสังคมชาวจีนภาคใต้ สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจการปกครองและการมีอิทธิพลของชาวจีนภาคใต้ได้อย่างชัดเจน

3.3 ภาพสะท้อนสังคมชาวจีนด้านเศรษฐกิจ

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เศรษฐกิจของประเทศไทยพัฒนาขึ้นไประดับหนึ่ง เป็นผลมาจากการติดต่อกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะชาวจีนซึ่งมีบทบาทในการดำเนินกิจการค้า ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ หลายประการ ชาวจีนมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ไม่ใช่เพียงแค่เข้าไปประกอบการค้าขายเพียงอย่างเดียว เพราะชาวจีนได้ประกอบอาชีพในยุคนั้นแทบทุกชนิด นับตั้งแต่รับจ้างเป็นพวกกุลีสร้างทางรถไฟและขุดคลองของทางการ เป็นกรรมกรในโรงสีข้าว โรงเลื่อยของเอกชน เป็นกุลีลากรถ และคนงานในเมืองแร่ภาคใต้ ที่มีความสามารถก็เป็นช่างฝีมือ เช่น ตัดเสื้อกางเกง ช่างทำเพชรพลอย และเครื่องทองต่างๆ ช่างตัดผม ชาวจีนที่มีทุนก็ตั้งโรงรับจำนำ เปิดบริการการเดินเรือกลไฟระหว่างประเทศ ตลอดจนเข้ารับการประมูลเป็นเจ้าภาษีนายอากร ผูกขาดเป็นเจ้าภาษีฝิ่น และการพนันต่าง ๆ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าอาชีพส่วนใหญ่ของชาวไทยเวลานั้นคงจะมีแต่อาชีพการรับราชการและการทำกิจการมเท่านั้น (Angkinan, P., 1971) เห็นได้ว่า บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนอยู่คู่กับสังคมสยามมาเป็นเวลาช้านาน โดยเฉพาะพ่อค้านายทุนจีนที่เติบโตภายใต้ระบบเจ้าภาษีนายอากร ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทบาททางสังคมที่สำคัญของคนจีนยังดำรงอยู่ โดยเฉพาะการเป็นกลุ่มบุคคลที่ประสานผลประโยชน์กับราชสำนัก ในการดูแลจัดเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์ต่าง ๆ จนถึงในสมัยรัชกาลที่ 3 คนจีนได้กลายเป็นนายอากรแบบผูกขาด (Princess Maha Chakri Sirindhorn, 2006) ซึ่งมักจะมาจากกลุ่มพ่อค้าสำเภาดั้งเดิมที่เคยทำการค้าสำเภาให้กับทางการ หรือในรูปแบบของเอกชนมาก่อน เมื่อรัฐเริ่มเปิดประมูลภาษีอากร พ่อค้ากลุ่มนี้ก็ได้ก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวม หรือผลิตสินค้าส่งออกหลายชนิด เช่น รังนก ไม้หอม น้ำตาล ไม้สัก และการนำเข้าฝิ่น เหล้า และสินค้าอุปโภคบริโภคอื่น ๆ และสามารถนำกำไรที่ได้จากการทำภาษีไปลงทุนในธุรกิจอื่น เช่นการค้า หมื่อแร่ ป่าไม้ และโรงสีข้าว เป็นต้น

ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการทำงาน และการสะสมทุนของพ่อค้ากลุ่มนี้คือการอุปถัมภ์ค้ำชูของราชสำนักไทย และเหล่าขุนนางที่มีอิทธิพลทางการเมือง เจ้าภาษีหรือนายอากรที่สำคัญมักได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนนาง มีบรรดาศักดิ์สูง เช่น พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง) เป็นต้น กอปรกับทางการได้อนุญาตให้เจ้าภาษีนายอากรซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนในประเทศสยามประมูลผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากรจากราชรัฐโดยตรง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการผูกขาดของกรมพระคลังสินค้า และจัดแบ่งส่งเงินรายได้จากภาษีอากรแก่รัฐบาลเป็นรายเดือนจนครบกำหนดที่ได้ประมูลไว้ เป็นการเริ่มระบบเจ้าภาษีนายอากรนับแต่นั้นมา (Narasuj, W. et al, 2010) นอกจากนี้นายทุนที่เป็นขุนนางเหล่านี้ยังสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างกันโดย

การแต่งงาน และได้ส่งบุตรชายเข้ารับราชการ ทำให้ความสัมพันธ์กับราชสำนักแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ตัวอย่างของพ่อค้านายทุนจีนที่เติบโตภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองดังกล่าว ได้แก่ ตระกูลของผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ ที่มาจากเจ้าภาษีนายวังมาจากการทำเหมืองแร่อย่างเช่น ตระกูล ณ ระนอง เป็นต้น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างทางรถไฟสายใต้ไปจนถึงหัวเมืองมลายู เอื้อผลให้แรงงานชาวจีนที่มีฝีมือในการทำเหมืองได้เข้าไปบุกเบิกทำเหมืองแร่ดีบุกในภาคใต้ และมีสิทธิได้รับสัมปทานทำเหมืองแร่ด้วย ช่วงนี้จึงเป็นช่วงระยะเวลาที่ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ดีบุกในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมากที่สุด ยังเป็นช่วงที่แร่ดีบุกมีราคาสูงมาก กอปรกับกิจการเหมืองแร่ดีบุกตกอยู่ในมือของชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของเหมือง ผู้ควบคุมดูแลแรงงานกสิ การสำรวจหาแหล่งแร่ การทำเหมือง การถลุงแร่ และการทำธุรกิจการค้าแร่ดีบุก เหล่านี้ล้วนต้องพึ่งพาชาวจีนอพยพเพิ่มขึ้นตามความจำเป็นในการพัฒนากิจการเหมืองแร่ในภาคใต้ ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาเสด็จประพาสแหลมมลายูคราว ร.ศ. 109 เมื่อเสด็จประพาสเมืองภูเก็ตวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2433 ว่า

...จำนวนเมืองใหญ่ที่ทำอยู่ในเมืองภูเก็ตเดี๋ยวนี้
เหล็กสองตำบล เหมืองน้อยเหล็กเก้าตำบล รวม
๑๓๑ เหมือง จีนทำการอยู่ ๘๘๘๔ คน จีนที่เข้า
ออกในเมืองว่าเปนกลางปีมากกลางปีน้อย เข้าง่าย
ออกง่ายไม่เหมือนเมืองระนอง ถ้าฝนดีน้ำดีพวก
จีนก็เข้ามาก ถ้ามจำนวนคนจีนเข้าออกเทียบดู
สองปี ปีชวดลัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๔๓๑) จีนเข้า
๗๐๖๐ คน ออก ๔๔๖๘ คน เข้ามากกว่าออก
๒๕๙๒ คน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ จีนเข้า ๕๖๐๘
ออก ๖๘๑๘ ออกมากกว่าเข้า ๑๒๐๙ คน ถ้าคิด
เทียบดูในสองปีนี้ก็ยังมีคนเหลือติดเมืองอีกมาก
ที่เคราะห์ดีกับที่จำได้เมื่อมาลิบแก้วปีแล้วนั้น...

เมื่อดูจากบันทึกการเสด็จประพาสเมืองภูเก็ตในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่ามีแรงงานจีนเข้ามาทำกิจการเหมืองแร่ดีบุกเป็นจำนวนมาก สอดคล้องกับคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ที่กล่าวถึงเรื่องราวด้วยวิธีเก็บภาษีผลประโยชน์ ความว่า

...เมื่อการทำเหมืองแร่ดีบุกเจริญขึ้นในแหลมมลายู
ด้วยในเมืองมลายูก็มีคนพลเมืองน้อยเหมือนกัน

เขาจึงแต่งหมายไปเที่ยวจ้างพวกจีนที่ยากจนที่อยู่
ในเมืองจีนมาเป็นกรรมกร โดยสัญญาว่า จะออก
ค่าโดยสารทั้งขามาและกลับ จะให้ค่าแรงตาม
รายวันที่ทำงาน ถ้าทำตลอดเดือนคิดถัวกันได้
ค่าจ้างราวเดือนละ 30 ถึง 40 เหรียญ นอกจาก
เงินเดือนจะให้อาหารเลี้ยงกับทั้งที่อยู่ด้วย
เมื่อก่อนจะมา จะให้เงินล่วงหน้าไว้สำหรับเลี้ยง
ครอบครัว แล้วจึงผ่อนใช้จากค่าจ้าง ฝ่ายจีนที่
รับจ้างต้องสัญญาว่าจะทำงานอยู่ 3 ปี ถ้าหนีหาย
หรือบิดพลิ้วในระหว่างนั้นยอมให้ลงโทษทางอาญา
ทำให้พวกจีนสมัครมารับจ้างเป็นกรรมกรมาก จน
มีจีนใหม่เข้ามาในแหลมมลายูเป็นสายอยู่เสมอ มี
พ่อค้าจีนอีกพวกหนึ่งเห็นทางที่จะหาผลประโยชน์
ได้ด้วยค้ากรรมกร จึงตั้งบริษัทจัดหมายไปอยู่
ประจำตามหัวเมืองจีน คอยจ้างคนจนส่งมายัง
เมืองสิงคโปร์และเมืองปีนัง พวกนายเหมืองใคร
จะต้องการกรรมกรก็ไปว่าจ้าง (ชื่อ) จากบริษัท
การหากรรมกรก็สะดวกลงไปถึงพวกนายเหมืองที่
ไม่สามารถจะไปหาเกลือได้เองถึงเมืองจีน เป็นเหตุ
ให้การทำเหมืองแร่ดีบุกเจริญขึ้น และมีจำนวนจีน
กุลิในแดนอังกฤษตั้งหมื่นตั่งแสน เมื่อบำรุงการทำ
เหมืองแร่ดีบุกในหัวเมืองไทย จึงอาศัยไปจ้าง
กรรมกรที่เมืองปีนัง หรือรับพวกกรรมกรที่หนี
นายจ้างทางแดนอังกฤษมาใช้ เป็นเหตุให้เกิดมีจีน
ใหม่เป็นพลเมืองเพิ่มขึ้นในหัวเมืองฝ่ายตะวันตก
เป็นอันมาก โดยเฉพาะเมืองภูเก็ต ถึงมีจีนใหม่
มากกว่าจำนวนพลเมืองที่มีอยู่แต่เดิม... (Prince
Chitcharoen, the Prince Narisara
Nuwattiwong, 1961)

แต่หากเทียบราคากับเมืองตรังในปี พ.ศ. 2367 แล้ว จะมีราคาแพงกว่า
เมืองกลางมาก เห็นได้จากจดบันทึกรายวันของร้อยโทเจมส์ โกว์ ทูตชาวอังกฤษที่
ได้จดเรื่องราวของเมืองชายทะเลภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทย ความว่า
“เรือค้าขายที่มาถึงเมืองตรัง ถ้าเป็นเรือค้าขายของ
ยุโรป ต้องคอยความพอใจของท่านเจ้าเมืองก่อนจึง

จะสามารถเริ่มดำเนินธุรกิจการค้าได้ นี่จะเป็นต้นเหตุให้เกิดความล่าช้าไปอย่างน้อยก็ 8 วัน เพราะฉะนั้นพวกจีนจากปิ่นจึงได้มาดำเนินการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งหมดของที่นี่ รวมไว้ในธุรกิจการส่งสินค้าขาออกหลายอย่างคือ ตีบูก ข้าว และงาช้างเล็ก ๆ ซึ่งเป็นของต้องห้าม และรังนก ตีบูกนั้นตามที่ได้เคยตรวจสอบมาก่อนแล้ว พบว่าที่นี่มีราคาแพงกว่าที่ถลาง แต่พวกคนจีนรู้วิธีชดเชยการขาดทุนโดยการหาผลประโยชน์อื่นมาแลกเปลี่ยน” (James Low, 1976)

เห็นได้ว่าชาวจีนเมื่อแรกเริ่มเข้ามาในภาคใต้ของประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานกุลี ช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ขาดแคลนแรงงานในการทำเหมืองแร่ จึงมีการชักจูงกุลีจากสิงคโปร์และปิ่นเข้ามา เมื่อถึงช่วงรัชกาลที่ 5 ต้องการแรงงานเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลไทยจึงเปิดรับแรงงานชาวจีนอย่างเต็มที่ ดังนั้นคนจีนเข้ามาเป็นกุลีเมื่อสะสมทุนได้บ้างก็เปลี่ยนอาชีพมาทำการค้าขาย ผสมกับการที่รัฐบาลไทยเปิดให้มีการผูกขาดภาษีอากร และเปิดโอกาสให้คนจีนเป็นทั้งเจ้าเมืองและเจ้าภาษีนายอากร จนส่งผลให้จำนวนประชากรชาวจีนเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก และส่งผลให้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ส่วนคนจีนที่ยังไม่มีทุนในการทำการค้าก็ต้องเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ต่อไป ซึ่งในแต่ละปีจะมีชาวจีนอพยพเข้ามามากหรือน้อยนั้นจะขึ้นอยู่กับราคาแร่ตีบูกในตลาดโลก ถ้าปีใดแร่ตีบูกมีราคาสูงชาวจีนก็จะอพยพเข้ามามาก แต่ถ้าปีใดราคาแร่ตีบูกตกต่ำก็จะมีชาวจีนอพยพเข้ามาน้อย และมีชาวจีนอีกจำนวนไม่น้อยที่หนีกลับประเทศจีนเมื่อราคาตีบูกตกต่ำ จากการเข้ามามีบทบาทด้านเศรษฐกิจสะท้อนให้เห็นว่าชาวจีนแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างเศรษฐกิจภาคใต้ในรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังพึ่งพิงภาคเหมืองแร่เป็นหลัก หรือแม้แต่รัฐบาลไทยเองก็ได้ให้ความสำคัญกับชาวจีน โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวจีนโพ้นทะเลในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย

3.4 ภาพสะท้อนสังคมชาวจีนด้านประเพณี

หัวเมืองแหลมมลายูถือว่าเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากประกอบด้วยผู้คนจากหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งชาวไทย ชาวมุสลิม และชาวจีน แต่วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันเหล่านี้กลับผสมผสานกันได้อย่างลงตัว ดังเห็นได้จากวิถีชีวิตด้านความเชื่อและหลักปฏิบัติทางธรรมเนียมประเพณีจากพระราชหัตถเลขาความว่า

...เมื่ออยู่ที่เมืองระนอง พวกจีนในท้องตลาดมาหา
เกือบจะหมดเมือง มีสัมหน่วยกล้วยใบตามแต่จะหา
ได้... วันที่ 8 ที่นี้กลางวันร้อน แต่เวลาตีหกหนาว กิน
เช้าแล้วออกมารับพวกจีนแห่ของกันนั้นมาให้ตามแบบ
เมืองข้างนี้ จีนเหล่านี้เป็นพวกอยู่ตลาดบางรัก
ทั้งสิ้น กระบวรเท่านั้นคือมีป้ายทาแดงตัวหนังสือ
ทองคำหนึ่ง ผ่าผูกกิ่งไม้มีตัวหนังสืออันหนึ่ง ธงสีต่าง
ๆ หลายคัน เล่าโก๋ทามในเก่งสำหรับหนึ่ง ม้าล่อสอง
อันโต๊ะสอดคานหามมีเหงาใช้ตะกั่วสำหรับหนึ่ง
สิงของต่าง ๆ จัดขึ้นบนโต๊ะมีคานหามทุก ๆ อย่างดี
ม้าล่อ แลพิณพาทย์แบบเขา จุดประทัดด้วย...

ชาวจีนเป็นผู้ยึดถือในประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด แม้จะ
อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่และมีสิ่งแวดล้อมใหม่ก็ยังคงยึดมั่นปฏิบัติตนตาม
ขนบธรรมเนียมประเพณีต่อไป เมื่อดูจากบันทึกการเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้
จะเห็นได้ว่าในสมัย ร.ศ. 109 (พ.ศ. 2433) นั้นได้มีชาวจีนอาศัยอยู่ในจังหวัดทาง
ภาคใต้เป็นจำนวนมาก พวกเขามีโอกาสได้เข้าเฝ้ารับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน มีการ
ถวายของกำนัลด้วยผลส้ม เนื่องด้วยคำว่าส้มในภาษาจีนอ่านว่า “จี้ว” (橘)
พ้องเสียงกับคำว่า “จี” (吉) ที่ให้ความหมายว่า สิริมงคล ดังนั้นชาวจีนจึงได้
ทูลเกล้าฯ ถวายผลส้มแด่พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่
ตนเองสืบไป และได้ทำเป็นข้มแบบจีนประเพณี ด้านบนเป็นมังกรคู่เล่นลูกแก้ว
ประดับด้วยธงทิ้ว แพรผ้า สันนิษฐานว่ามีป้ายอักษรจีนคำว่า “กงอิงอ้วเจี้ย” (恭
迎御駕) หรือ คำว่า “ กงอิง เชิง เจี้ย ” (恭迎聖駕) แปลว่า
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จด้วยความปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นล้นพ้น
นอกจากนั้นยังมีการจัดขบวนแห่ต้อนรับด้วยเครื่องดนตรีจีนอย่างยิ่งใหญ่และสม
พระเกียรติ จากข้อความข้างต้น กล่าวถึงว่า ในขบวนแห่มีการเล่นเครื่องดนตรีจีน
ประกอบจังหวะ อาทิ เล่าโก๋ หรือก็คือ หล่อแก้ว (锣鼓) “หล่อ” คือ ข้อง ส่วน
“แก้ว” คือ กลอง ยังมีฉาบ ปี่ ขลุ่ย ฯลฯ นอกจากนี้ก็มีแผ่นป้ายไม้สีแดงอักษรจีน
ทองร่วมในขบวนด้วย ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ขบวนแห่ตามธรรมเนียมจีนโบราณใน
ครั้งนี้น่าจะจะเป็นที่มาของรูปแบบการจัดขบวนแห่พระกิวทองโต๊ะตรอบเมืองของ
ศาลเจ้ากิวอ่องเอี้ย ซึ่งเป็นศาลเจ้าที่จัดงานประเพณีกินเจที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัด
ตรัง และขบวนแห่นี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมอัญเชิญเทพเจ้าออกโปรดสาธุชน
ในงานบุญประเพณีถือศีลกินผักของชาวจีนในจังหวัดตรังที่สืบทอดยาวนานกว่า
150 ปี ก็เป็นไปได้

3.5 ภาพสะท้อนสังคมชาวจีนด้านวิถีชีวิต

การดำเนินชีวิตของชาวจีนภาคใต้มีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งสภาพแวดล้อม ภาษา ชาติพันธุ์ ความเชื่อ และประเพณี ที่หลอมรวมจนก่อเกิดเป็นวิถีชีวิตและอัตลักษณ์จีน ซึ่งจะเป็นตัวบ่งบอกถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวจีนภาคใต้แต่ละกลุ่มภาษาได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตของชาวจีนภาคใต้มีความหลากหลายทั้งในด้านการประกอบอาชีพ ความเชื่อทางศาสนา มีการนับถือศาสนาทั้งพุทธศาสนาแบบมหายานและคติแบบเต๋า ในส่วนของชาติพันธุ์มีการอยู่ร่วมกันทั้งชาวจีนฮกเกี้ยน แต่จิ๋ว ฮากกา กวางตุ้ง และไหหลำ นอกจากนี้ยังมีชาวจีนแบบบ๋าบ๋า-ยะหยาอีกด้วย

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคใต้ได้นำวิธีการดำเนินชีวิตรูปแบบจีนเข้ามาสืบสานและปรับปรุงให้เหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ในพื้นดินนี้ อันเป็นถิ่นที่พำนักพักพิงแห่งใหม่ จึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาวจีนที่เข้ามารุ่นแรก นิยมแต่งงานกับคนพื้นเมือง ทำให้เกิดการผสมผสานด้านชาติพันธุ์และกลมกลืนมากขึ้นเรื่อย ๆ ในชั้นคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นหลัง ๆ เช่น จีนบ๋าบ๋า ซึ่งหมายถึง ลูกผสมระหว่างคนจีนกับคนไทย และมะหยา (หญิง) หรือ ปะหยา (ชาย) หมายถึง ลูกผสมระหว่างจีนกับมลายูซึ่งบางท้องถิ่นในภาคใต้เรียกว่า ‘ยะหยา’ หรือ ‘ญาหยา’ และมีจำนวนหนึ่งที่เป็นลูกผสมระหว่าง จีนบะบ๋า (บางท้องถิ่นเรียกว่า จีนบ๋าบ๋า) กับปะหยาและยาหยา หรือลูกผสมระหว่างยาหยากับคนไทย (Narathiwat Provincial Cultural Office, 2013)

ราวคริสต์ศตวรรษที่ 19 กลุ่มพ่อค้าชาวจีนจากมณฑลฮกเกี้ยน ได้เดินทางเข้ามาค้าขายบริเวณคาบสมุทรมลายูและมีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณแถวมะละกา ปีนัง และสิงคโปร์ เนื่องจากถิ่นฐานเดิมของชาวจีนกลุ่มนี้ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ที่ติดกับทะเลเช่นเดียวกัน รวมทั้งมีการอพยพเข้ามาของชาวจีนเพื่อมาทำงานสร้างทางรถไฟหรือทำเหมืองแร่ดีบุก เนื้อหาในพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ กล่าวถึงวิถีชีวิตของแรงงานกุลิโนในเมืองแร่ที่จังหวัดภูเก็ต ความว่า

...ที่ภูเก็ตพวกจีนไม่สู้ร้อนรนด้วยเรื่องลูกจ้าง
เหมือนอย่างเมืองระนอง เปนแต่อยู่ข้างขัดสนทุน
ด้วยพวกเมืองป็นังไม่ใคร่จะออกทุนให้กู้ ด้วย
เหมืองที่ดีใกล้ ๆ ไม่ใคร่มีใหม่ขึ้น ต้องไปทำ
ทางไกลโหล่หยาหมักจะขาดทุน...

ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนที่เข้ามาเป็นแรงงานกุลิโนในเมืองแร่ เนื่องจากความยากจน ทำให้ต้องมีชีวิตที่ขัดสนเงินทอง ยากลำบากที่จะหาเงินมาลงทุนค้าขายอย่างอื่น ซึ่งจะแตกต่างกับชาวจีนที่พึ่งพาพอมิเงินทุนที่จะลงทุนทำสวนพริกไทยได้บ้าง จากการชักชวนของพระบิสุทธิ์ ด้วยคำประกาศของพระบิสุทธิ์ ถ้าหากปลูกแล้วไม่ได้ผลผลิตตามที่ปรารถนา สามารถ

เอามาขายคืนให้กับพระบริสุทธิดี ถ้าต้นมีผลแล้วขายได้ในราคาค้างละ 1 เหรียญ หากต้นยังไม่มีผลขายได้ในราคา 50 เซ็นต์

...สวนของพระบริสุทธิดีเองเป็นที่กว้างใหญ่มี
พริกไทยที่ได้ลงแล้วหมื่นสองพันค้าง ได้ชักชวน
พวกจีนที่มีทุนรอนให้ลงทุนทำอีกหลายแห่ง เห็น
ตามข้างทางกำลังปลูกอยู่โดยมาก เขาได้
ประกาศว่าถ้าผู้ใดปลูกพริกไทยขาดทุน ไม่ชอบ
ใจขายจะรับซื้อค้างละเหรียญและ ๕๐ เซ็นต์
ตามที่เป็นผลและยังไม่มีผล...

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งหลักปักฐานในภาคใต้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ
เกษตรกรรม หนึ่งในผลผลิตทางการเกษตรก็คือ พริกไทย ซึ่งปลูกมากในบริเวณ
จังหวัดตรัง เนื้อหาในพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ กล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวจีนที่
มาตั้งถิ่นฐานที่ทำการเพาะปลูกพริกไทยที่จังหวัดตรัง ความว่า

...การเพาะปลูกต่าง ๆ ก็มีอยู่แต่พวกจีน มีเงินมี
เกามากกว่าชาติอื่น พริกไทยเป็นสินค้าใหญ่ปลูก
ที่ตำบลทับเที่ยงโดยมาก ที่ควนธานีก็มีบ้าง แต่
ไม่สู้มากนัก เมืองตรังถ้าจัดการทำนุบำรุงให้ดี
จะเป็นเมืองที่มีประโยชน์ได้มาก เพราะมีที่ดิน
อุดมดีควรแก่การเพาะปลูก พริกไทยที่ออกจาก
เมืองอยู่ทุกวันนี้อย่างมากอยู่ในหมื่นแปดพันหาบ
อย่างน้อยอยู่ในเจ็ดพันหาบ...

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า มีการทำไร่พริกไทยกันมากที่จังหวัดตรัง ซึ่ง
สอดคล้องกับข้อมูลของ จี วิลเลียม สกินเนอร์ ที่บันทึกไว้ว่า การปลูกพริกไทยซึ่ง
เป็นอุตสาหกรรมเก่าแก่มากที่สุดประเภทหนึ่งของสยาม ได้ว่าจ้างกรรมกรชาวจีน
อย่างสม่ำเสมอที่สุดในช่วงเวลาถึง ค.ศ. 1910 มีการทำไร่พริกไทยกันมากทาง
สยามตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จันทบุรีและตราด และทางฝั่งทะเล
ตะวันตกของสยามภาคใต้ ได้แก่ ตรังและสตูล (G. William Skinner, 2005)

จากการศึกษาเนื้อหาข้างต้น จะเห็นได้ว่า “พระราชหัตถเลขาใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.
ศ.109” เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทหนึ่ง มีเนื้อหาเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิต
ความเป็นอยู่ของชนจีนในสังคมภาคใต้สมัยนั้น ดังปรากฏเป็นคติความเชื่อ รูปแบบ
การปกครอง การประกอบอาชีพ ประเพณีและวิถีชีวิต จนทำให้พื้นที่ภาคใต้เต็ม
เปี่ยมไปด้วยความหลากหลาย จนเกิดเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรม “มุสลิม-พุทธ-จีน” ที่

อยู่ร่วมกันมาอย่างช้านาน ทำให้สังคมชาวจีนภาคใต้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีอัตลักษณ์ได้รับพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย

บทสรุป

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่นำมาศึกษา เพื่อเสนอภาพสะท้อน “ความเป็นสังคมชาวจีนภาคใต้” บนพื้นฐานที่ปรากฏข้อมูลในพระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ.109 ระดับหนึ่ง ช่วยให้ข้อสรุปว่าพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่สามารถสะท้อนถึงภาพของสังคมชาวจีนภาคใต้ ช่วยทำให้เข้าใจตัวตนและอัตลักษณ์ของชาวจีนภาคใต้ที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มภาษา จากการศึกษา สรุปได้ว่า ชาวจีนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มภาษาจีนฮกเกี้ยน ซึ่งถือเป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่อยู่คู่กับสังคมชาวจีนภาคใต้ของสยามภายใต้การอุปถัมภ์ของราชสำนักมาเป็นเวลาช้านาน และมีบทบาทสำคัญในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะเห็นได้ว่าชาวจีนภาคใต้มีฐานะเทียบเท่ากับชนชั้นปกครองของไทย พวกเขาอาศัยความรู้ ความสามารถ และความชำนาญเฉพาะตัวในการเข้ามามีบทบาทในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่เป็นข้าราชการสังกัดกรมกอง เจ้าเมือง นายอำเภอจีน ปลัดจีน เจ้าภาษี นายอากร ตลอดจนการเป็นกู่ลิใช้แรงงาน ทำให้การดำรงอยู่ของคนกลุ่มชาติพันธุ์นี้เอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของเมืองอย่างจะขาดเสียไม่ได้ ฉะนั้นการยอมรับและการกลืนกลายของชาวจีนภาคใต้ในสยาม จึงเป็นตัวบ่งชี้สภาพความเป็นจีนของชาวจีนโพ้นทะเลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏให้เห็นได้ทั้งทางด้านสังคม ความเชื่อ การปกครอง เศรษฐกิจ ประเพณี และวิถีชีวิต ซึ่งผสมกลมกลืนกับวิถีความเป็นไทย ด้านสังคม ชาวจีนในพื้นที่ภาคใต้ยังคงยึดมั่นในประเพณีจีนดั้งเดิม ดำรงชีวิตตามวิถีธรรมเนียมจีนโบราณ ทำให้ชาวจีนภาคใต้ยังคงอัตลักษณ์ของตนอย่างเหนียวแน่น ด้านการปกครอง การที่รัฐบาลสยามกระทำเช่นนี้ก็เพื่อควบคุมชาวจีน ให้มีการปกครองกันเอง หากแต่ชาวจีนเหล่านี้ก็สามารถปรับตัวเข้ากับชุมชน และสร้างความเจริญให้กับสถานที่ที่พวกตนเข้าไปอาศัยอยู่ได้เป็นอย่างดี ส่งผลดีต่อด้านเศรษฐกิจ ชาวจีนหลายคนได้กลายเป็นเจ้าของธุรกิจชั้นนำของประเทศ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในที่สุด และยังคงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวจีนภาคใต้สู่ชาวไทยเชื้อสายจีนภาคใต้ยุคปัจจุบัน ดังนั้น จึงอาจส่งผลกระทบทำให้ภาพสังคมชาวจีนภาคใต้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อได้ผสมผสานกลมกลืนกับคนพื้นถิ่นดั้งเดิม ซึ่งเป็นผู้มีชีวิตทางสังคม (Social being) เข้าด้วยแล้ว ภาพของสังคมชาวจีนภาคใต้จึงมีการสร้างพื้นที่ความสัมพันธ์ใหม่ ๆ กับผู้คนในภาคใต้จนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาและทำความเข้าใจสังคมชาวจีนในประเทศไทย จึงไม่อาจจะจำกัดอยู่เพียงการศึกษาชาวจีนในพื้นที่

ภาคใต้เท่านั้น ความหลากหลายของชาวจีนในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย ทั้งทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมก็ไม่ควรถูกตัดออกไปจากภาพที่มองชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยทั่วประเทศ

Reference

- Angkinan, P. 1971. **The role of Chinese people in Thailand during the reign of King Rama V.** Master's of Arts degree programs : College of Education. (in Thai)
- Bunrit, S. 2007. **To whom do these three Southern border provinces belong?.** Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (in Thai)
- Committee of Document Processing Department and Chronicle of committee providing the Celebrations on the Auspicious of His Majesty the King. (2001). **Culture, historical development, identity and wisdom of Ranong Province.** Bangkok: Kurusapa Printing Ladphrao. (in Thai)
- Chantararat, S. 1979. **The administrative problems of Monthon Saiburi in the reign of King Chulalongkorn (B.E. 2440 - 2452).** Master's of education degree programs : Srinakharinwirot University. (in Thai)
- Chulalongkorn University Alumni Association. 2007. **Commemorative Book of King Chulalongkorn's writing upon his royal visit to the Malay Peninsula.** Bangkok : Duan Tula Printing House. (in Thai)
- Chula Unisearch, Chulalongkorn University. 2007. **King Chulalongkorn's writing upon his royal visit to the Malay Peninsula.** Bangkok : Chulalongkorn University. (in Thai)
- Fine Arts Department. 1969. **The records of relation between Siam and foreign countries in 17th century Vol.2.** Bangkok : The Teachers' Council of Thailand. (in Thai)
- _____. 1986. **History of Wat Matchimawat (Wat Klang), Songkhla.** Bangkok : Sahapracha Commercial Publishing. (in Thai)

- G. William Skinner. 2005. **Chinese Society in Thailand : An Analytical History**. Bangkok : The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects. (in Thai)
- Gothamasan, P. 1976. **The administration of the Seven Southern Siamese Provinces or the so-called "Seven Malay States" during the reign of King Chulalongkorn**. Master's of Arts degree programs : Chulalongkorn University. (in Thai)
- Harrison, Brian. 1967. **South-East Asia: A Short History**. New York : St Martin Press.
- Hatta ,K. 2014. "The Southern Multiculturalism in Geopolitical dimensions". **Walailak Abode of Culture Journal** 15,1 (October-March):1-4. (in Thai)
- Her Royal Highness Prince Damrong Rajanubhab. 1991. **Chancellor of the Ministry of Interior going on a tour of inspection in Southern districts by Rattanakosin era 115**. Bangkok: Foundation of Her Royal Highness Prince Damrong Rajanubhab and his daughter, Chongchitthanom Ditsakul. (in Thai)
- James Low. 1976. **Journal of a public mission to Raja of Ligor**. translated by Woraneti Wong, N. Bangkok : The Secretariat of the Cabinet. (in Thai)
- Kanchanakkhaphan, S. 1928. **Thai Pillars**. Bangkok : Thai press. (in Thai)
- Ketsachinda, P. 1975. **Wonderland China**. Bangkok : PG Publishing. (in Thai)
- King Rama V. 1964. **Briefly Chronicles of King Chulalongkorn's various voyages along the Malay peninsula in Rattanakosin era 109 Vol.1**. Bangkok : Kurusapa Printing Press. (in Thai)
- Na-Ranong, S. Editor. 2003. **Memorabilia Book, Phraya Damrong Sucharit Mahisornpakdee Monument (Ko Su Jiang), Ranong ruler**. Bangkok : Pradipat Press. (in Thai)
- National Research Council of Thailand. 1972. **Research on Chinese problems in Thailand**. Bangkok : National Research Council of Thailand. (in Thai)
- Narasuj, W. et al. 2010. **The Siamese Lord**. Bangkok : Kasikornbank. (in Thai)

- Narathiwat Provincial Cultural Office. 2013. **Thai food culture: South of Thailand**. Bangkok : Food and Drug Administration. (in Thai)
- The Revenue Department. 1997. **Commemorative Book of Revenue Department's Building Opening Ceremony, September 2, 1997**. Bangkok : The Revenue Department, Ministry of Finance. (in Thai)
- _____. 1964. **Briefly Chronicles of King Chulalongkorn's various voyages along the Malay peninsula in Rattanakosin era 109 Vol.2**. Bangkok : Kurusapa Printing Press. (in Thai)
- Paladisai, S. 1997. **King Chulalongkorn's overseas journey**. Bangkok : Nawatasan Publishing. (in Thai)
- Phongphaiboon, S. et al. 2001. **Study on history of Chinese settlements in Southern Thailand**. Bangkok : The Thailand Research Fund. (in Thai)
- Prince Chitcharoen, the Prince Narisara Nuwattiwong. 1961. **Sarn Somdej Vol.6**. Bangkok : The Teachers' Council of Thailand. (in Thai)
- Princess Maha Chakri Sirindhorn. 2006. **Record of Thai administration in Ayutthaya and Rattanakosin period**. Bangkok : Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Reungnarong, P. 2015. **Malay Language Used in Local Names in the Southern Thai Peninsula**. Journal of the Faculty of Archaeology 14, 1 (January- June): 11-32. (in Thai)
- Sevikul, P. 2005. **From the Yellow River to the Chao Phraya River**. Bangkok : Amarin Printing & Publishing Public. (in Thai)
- Shi, J. , Xu, H. 2010. **Taiguo Huaren Shehui : Lishi De Fenxi [Chinese Society in Thailand : An Analytical History]**. Xiamen : Xiamen Daxue Chubanshe.
- Su, J. 1981. **Daoyizhi Lue Jiaoshi** [Annotations on Daoyi Zhilue]. Beijing: Zhonghua Shuju.
- Thanapornphun, R. 1985. **Taxation in Thai Economic History: data warehouse and academic survey**. Bangkok : Thammasat University. (in Thai)

- Teeuw, A. and Wyatt, D.K. 1970. **Hikayat Patani : The Story of Patani**. The Hague : Martinus Nijhoff.
- Wang, D. , Su, J. 2009. **Daoyizhi Lue Jiaoshi** [A short account on the islands of the barbarians]. Beijing: Zhonghua Shuju.
- Yao, S. 1973. **Liang Shu** [History of the Liang]. Beijing: Zhonghua Shuju.